

Certificeringsrapport Boekjaar 2017

Stichting Pensioenfonds
Fresenius Nederland

22 juni 2018

Disclaimer

Dit actuariel rapport is voor u geschreven om te voldoen aan uw rapportageverplichtingen aan De Nederlandsche Bank (DNB) onder de voorwaarden van onze 'overeenkomst actuariële certificering' met u. Het rapport is mogelijk niet geschikt voor gebruik in een andere context of voor andere doeleinden en wij aanvaarden dan ook geen aansprakelijkheid voor dergelijk gebruik.

Dit rapport mag niet openbaar worden gemaakt of worden verstrekt aan derden anders dan schriftelijk met u overeengekomen. Deze bepaling geldt niet voor het verstrekken van het rapport aan de betrokken certificerend accountant, de betrokken administrateur, de aangesloten onderneming(en), de bij het fonds betrokken organen en aan DNB, in haar hoedanigheid als toezichthouder, onder de voorwaarden zoals met u overeengekomen in de overeenkomst actuariële certificering. Towers Watson Netherlands B.V. aanvaardt geen verantwoordelijkheid, noch enige zorgplicht of aansprakelijkheid jegens derden, waaronder begrepen bovengenoemde derden, die een kopie van dit rapport verkrijgen. Elk vertrouwen door een derde op ons rapport is volledig voor risico van die derde.

Inhoudsopgave

Inleiding

blz. 3

Rapportage boekjaar 2017

blz. 6

- Managementsamenvatting
- Ontwikkelingen (na balansdatum)
- Actuariële verklaring

Toelichting op actuariële
verklaring

blz. 17

- Financiële positie
- Prudent-person
- Toeslagbeleid
- Herstelplan

Bijlagen

blz. 34

Inleiding

Inleiding

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland heeft Towers Watson Netherlands B.V. opdracht gegeven om de certificerende werkzaamheden voor het boekjaar 2017 te verrichten.

Als certificerend actuaris is Towers Watson Netherlands B.V. verplicht een rapport uit te brengen ter onderbouwing van de actuariële verklaring. Dit rapport voldoet aan de 'Richtlijnen voor rapportering door de certificerend actuaris van een verzekeringsinstelling' van het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) en is bedoeld om inzicht te verschaffen in de ontwikkeling van de financiële positie van het pensioenfonds gedurende het boekjaar en in het bijzonder in de financiële positie van het pensioenfonds per 31 december 2017.

In dit rapport beoordeelt de certificerend actuaris of voldaan is aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet (PW). Voor deze beoordeling worden onder andere de volgende aspecten getoetst:

- De technische voorzieningen (TV);
- De kostendekkendheid van de premie;
- Het resultaat over het boekjaar;
- De toereikendheid van de middelen van het pensioenfonds;
- De mate waarin pensioenen in relatie tot de maatstaf geïndexeerd kunnen worden;
- Of het beleid is vormgegeven passend bij de risicohouding;
- Of het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

De toetsing vindt plaats op basis van de PW en het Financieel Toetsingskader (FTK), zoals dat van toepassing was in 2017.

In het kader van de certificeringsopdracht is op 22 juni 2018 actuariële verklaring afgegeven. De actuariële verklaring is gebaseerd op de conceptjaarrekening van 22 juni 2018 en is geldig indien de jaarrekening overeenkomstig dat concept door het bestuur wordt vastgesteld met een goedkeurende verklaring van de accountant.

Op grond van de samenwerking tussen accountants en actuarissen heeft de externe accountant van het fonds op 29 mei 2018 een instructiebrief opgesteld, waarin onder meer materialiteitsgrenzen en controlegrenzen zijn vastgelegd. Daarbij is de planningsmaterialiteit vastgesteld op € 800.000 en de grens waarboven geconstateerde verschillen gerapporteerd moeten worden op € 40.000. Hierbij dient onderscheid gemaakt te worden in bekende en waarschijnlijke onjuistheden.

De externe accountant heeft verklaard dat de basisgegevens, waaronder begrepen de tot de balansdatum opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten, in het kader van diens controle van de jaarrekening op juistheid en volledigheid zijn gecontroleerd en beoordeeld. De op basis van de vastrentende beleggingen verwachte kasstromen zijn niet in de controle en beoordeling van de externe accountant begrepen. Deze kasstromen hebben wij op plausibiliteit getoetst.

Ten behoeve van onze controle zijn wij uitgegaan van de volgende informatie:

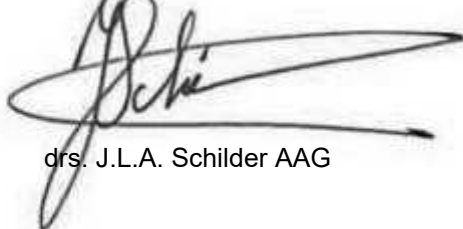
- De basisgegevens waarop de TV zijn gebaseerd, verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Deze gegevens zijn ontleend aan de deelnemersadministratie van het pensioenfonds, die wordt uitgevoerd door de administrateur (de heer W. Timmerman);

- De jaarrekening en het jaarverslag zijn door het bestuur van het pensioenfonds zelf opgesteld en aan ons verstrekt. Wij baseren onze rapportage op deze gegevens die door de accountant KPMG zijn beoordeeld;
- De TV, de actuariële analyse, de (gedempte) kostendekkende premie, het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) en het vereist eigen vermogen (VEV) zijn opgesteld door de adviseur van het pensioenfonds.

Tot slot hebben wij informatie gevraagd die nodig is voor ons oordeel. In bijlage I hebben wij een overzicht opgenomen van de informatie die wij hebben meegenomen in ons oordeel.

Alle bedragen in dit certificeringsrapport zijn afgerond op een veelvoud van duizend euro, tenzij expliciet anders aangegeven.

Towers Watson Netherlands B.V.

drs. J.L.A. Schilder AAG

Rapportage boekjaar 2017

Managementsamenvatting
Ontwikkelingen (na balansdatum)
Actuariële verklaring

Managementsamenvatting

In het vervolg van dit rapport gaan wij in detail in op onze constatering die voortvloeien uit het toetsen van de artikelen 126 tot en met 140 van de PW. Hieronder geven wij een samenvatting van de belangrijkste uitkomsten. Voorts gaan wij in op de samenwerking met de accountant. Tot slot brengen wij een aantal punten onder de aandacht.

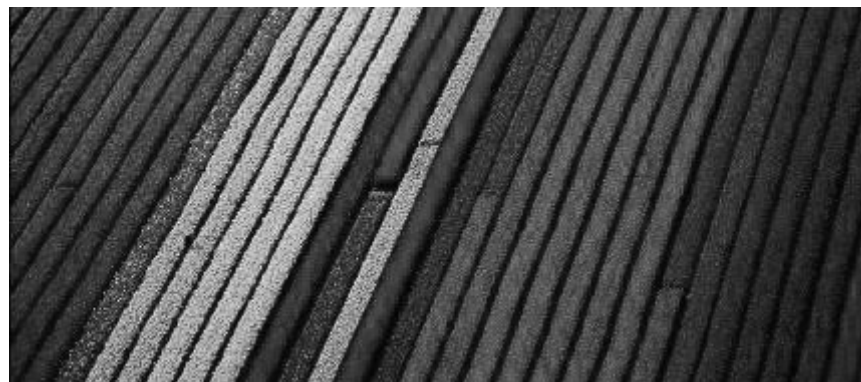
Technische voorzieningen

De TV bedragen ultimo 2017 73.733. Wij hebben vastgesteld dat de TV zijn vastgesteld op basis van de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur en prudente grondslagen. De TV zijn daarmee toereikend. Daarmee wordt voldaan aan artikel 126 van de PW.

Premie

Wij hebben geconstateerd dat de financiering van het ouderdomspensioen en het partnerpensioen geschiedt op basis van kapitaaldekking. Wij hebben geconstateerd dat naar de inschatting vooraf (ex-ante) de feitelijke premie gelijk was aan de gedempte kostendekkende premie. Er is derhalve in het verslagjaar geen sprake geweest van een premiekorting, alhoewel achteraf uit de realisatie (ex-post) blijkt dat de feitelijke premie (minimaal) lager is dan de gedempte kostendekkende premie. Echter, wordt daarmee voldaan aan de wettelijke eisen van kostendekkendheid. Er is in het boekjaar geen sprake geweest van een premiekorting- of terugstorting. Tot slot hebben wij geconstateerd dat de diverse premies alsmede de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten in het jaarverslag en de jaarrekening zijn opgenomen. Daarmee wordt voldaan aan de artikelen 127 tot en met 130a van de PW.

Vermogenspositie

Het MVEV van het fonds bedraagt 3.023, ofwel 4,1% van de TV en het VEV bedraagt 12.512 ofwel 17,0% van de TV. De actuele dekkingsgraad ultimo 2017 is 118,3% en het eigen vermogen van het fonds 13.528. Het eigen vermogen is hoger dan vereist. Daarmee wordt voldaan aan de artikelen 131 tot en met 133 van de PW.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad van het fonds is per 31 december 2017 115,8%. In verband daarmee is – op grond van door DNB vastgestelde definities – eind 2017 sprake van een reservetekort. Wij hebben geconstateerd dat ten aanzien van de vaststelling van de beleidsdekkingsgraad een proces is ingericht dat voldoende waarborg biedt voor een adequate berekening daarvan.

De reële dekkingsgraad – volgens de definitie in de Regeling Pensioenwet – van het fonds is per 31 december 2017 93,4%. Deze reële dekkingsgraad zal met de indiening van de jaarstaten aan DNB worden gemeld. Daarmee wordt voldaan aan de artikelen 133a en 133b van de PW.

Wij hebben geconstateerd dat het fonds niet genoodzaakt was in het boekjaar gebruik te maken van de mogelijkheid tot korten van pensioenaanspraken en -rechten. Daarmee wordt voldaan aan artikel 134 van de PW.

Prudent-person

Op basis van de aan ons beschikbaar gestelde gegevens concluderen wij dat het beleggingsbeleid van het pensioenfonds conform de prudent-person regel is vormgegeven. Voorts is het fonds geen leningen of garantstellingen aangegaan. Daarmee wordt voldaan aan de artikelen 135 en 136 van de PW.

Toeslagbeleid

Het fonds heeft een beleid tot voorwaardelijke toeslagverlening gebaseerd op looninflatie voor actieve deelnemers en prijsinflatie voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Wij hebben geconstateerd dat dit beleid voldoet aan wet- en regelgeving en dat de voorwaardelijkheid in de fondsdocumenten en communicatie is opgenomen.

Het fonds heeft per 1 januari 2018 een toeslag toegekend van 0,47% voor actieve deelnemers en 0,39% voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Wij hebben geconstateerd dat deze toeslag heeft plaatsgevonden conform het beleid van het fonds en dat de wettelijke voorschriften daarbij in acht zijn genomen. Er wordt voldaan aan artikel 137 van de PW.

Wij hebben getoetst in hoeverre het fonds over voldoende vermogen beschikt om de voorwaardelijke toeslagen volledig en risicovrij te kunnen realiseren. Uit deze toets blijkt dat het fonds op de balansdatum over een zodanig vermogen beschikt dat toeslagverlening slechts in beperkte mate kan worden gerealiseerd. Gegeven de financiële positie op balansdatum zal naar

verwachting op korte termijn in beperkte mate toeslagverlening kunnen worden verleend.

Herstelplan

Sinds 30 september 2015 is het fonds in een tekortsituatie waarvoor het fonds tijdig een herstelplan heeft opgesteld. Wij hebben geconstateerd dat het fonds op haar verzoek uitstel heeft gekregen van DNB voor de indiening van de eerste actualisatie van het herstelplan, waardoor de actualisatie van het herstelplan begin 2017 heeft plaats gevonden. Op basis van dit geactualiseerde herstelplan blijkt dat het fonds zonder aanvullende maatregelen binnen de wettelijke termijnen uit de situatie van reservetekort zal geraken. DNB heeft met dit plan ingestemd.

Wij hebben tevens geconstateerd dat het fonds begin 2018 een actualisatie van het herstelplan heeft ingediend. Er wordt voldaan aan de artikelen 138 en 139 van de PW.

Maatregel MVEV

Indien de beleidsdekkingsgraad van een fonds op zes achtereenvolgende meetmomenten lager is dan de dekkingsgraad bij het MVEV én bovendien de actuele dekkingsgraad op dat moment eveneens lager is dan de dekkingsgraad bij het MVEV dient het fonds op grond van artikel 140 van de PW een korting door te voeren. Aangezien het fonds momenteel niet in dekkingstekort verkeert, is een mogelijke korting als gevolg van dit artikel op dit moment niet aan de orde. Er wordt voldaan aan artikel 140 van de PW.

Afspraken met accountant

Met de accountant van uw fonds zijn onder meer nadere afspraken gemaakt over de beoordeling en rapportage van materiële verschillen. Daarbij dient onderscheid te worden gemaakt in bekende en waarschijnlijke onjuistheden. Daarnaast wordt rekening gehouden met gestelde rapportagegrenzen. Uit onze controle zijn geen bekende en/of waarschijnlijke onjuistheden in het boekjaar gebleken die voldoende materieel zijn om te melden.

Samenvatting opmerkingen / aanbevelingen

Naar aanleiding van onze controlewerkzaamheden hebben wij een aantal zaken geconstateerd die wij graag onder de aandacht van het bestuur brengen. Het betreft het volgende:

Aanbevelingen:

- De documentatie van het pensioenfonds bevat op dit moment geen beschrijving van de beleggingscyclus. Het is belangrijk dat het pensioenfonds laat zien op welke manier de beleggingscyclus periodiek doorlopen wordt, om zo in control te zijn bij de inrichting ervan. Derhalve verwachten wij dan ook dat het pensioenfonds een beleggingscyclus in de abtn vastlegt om het doorlopen ervan te formaliseren.
- Op dit moment conformeert het pensioenfonds zich aan de richtlijnen inzake concentratierisico, kredietrisico en tegenpartijrisico van de vermogensbeheerder. Het pensioenfonds dient zelf richtlijnen op te stellen om deze risico's te begrenzen en te beheersen. Verder hebben wij geconstateerd dat het pensioenfonds een korte termijn risicohouding op basis van het vereist eigen vermogen heeft vastgesteld, maar dat de monitoring van de limieten niet terugkomt in de risicorapportage. Wij constateren daarbij tevens dat het VEV zich per einde 2017 (17,0%) buiten de met sociale partners afgesproken bandbreedtes (17,5% - 22,5%)

bevindt. Wij bevelen aan om hierover in overleg te treden met sociale partners conform het in de abtn opgenomen beleid.

- Volgens de Besluit Uitvoering Pensioenwet dient op de website van het pensioenfonds een overzicht van gerealiseerde toeslagverlening over de afgelopen 10 jaar in relatie tot de prijsontwikkeling te zijn opgenomen. Wij begrijpen dat het pensioenfonds dit overzicht in het jaarverslag (beschikbaar op de website) zal laten terug komen. Wij bevelen aan dit overzicht ook separaat op de website (bijvoorbeeld in laag 2 van pensioen 1-2-3) op te nemen.

Bevindingen (nice to have):

- DNB verwacht dat pensioenfondsen middels een investment case onderbouwen onder welke aannames, verwachtingen en voorwaarden een nieuwe beleggingscategorie aan de beleggingsportefeuille is toegevoegd. Ondanks dat het pensioenfonds in het afgelopen jaar geen nieuwe beleggingscategorieën is aangegaan, en dat daarmee de impliciete verplichting daartoe vanuit DNB niet van toepassing is, kan het raadzaam zijn om ook voor de bestaande beleggingscategorieën zo'n investment case op te stellen. Deze investment cases kunnen daarbij als raamwerk dienen voor een periodieke beoordeling of de betreffende beleggingscategorie en het daarbij gevoerde beleid daarbij nog steeds in overeenstemming is met de vooraf geformuleerde doelstelling en verwachtingen.
- Wij hebben geconstateerd dat het rentebeleid (inclusief curverisico) voldoende wordt gemonitord in de risicorapportage. Er is echter geen ex-ante / ex-post analyse die ingaat op de effectiviteit van de renteafdekking. Wij geven het bestuur mee deze in de rapportage op te nemen.

Opmerkingen:

- In de TV is een opslag van 3,0% begrepen voor toekomstige uitvoeringskosten. In de notitie ter toetsing hiervan wordt aangegeven dat deze opslag voldoende is om voor een periode van maximaal 5 jaar te zelfstandig te blijven voortbestaan in de situatie dat de pensioenopbouw wordt gestaakt. Daarbij wordt (impliciet) als uitgangspunt genomen dat voor overdracht naar een andere pensioenuitvoerder en de daarmee samenhangende liquidatiekosten een kostenopslag van 2,0% benodigd is. Deze veronderstelling bevindt zich naar onze mening aan de onderkant van de acceptabele bandbreedte. Alleen gelet op de kostenopslag komt naar onze inschatting dan maar een beperkt aantal partijen in aanmerking voor deze overdracht. Bij een kortere periode (wat gegeven de omvang van het fonds ook realistisch zou kunnen zijn) zijn de mogelijkheden voor overdracht naar ander pensioenuitvoerders – alleen gelet op de kostenopslag – ruimer.
- Wij begrijpen dat onze aanbeveling om de mogelijkheid tot het verlenen van inhaaltoeslagen (c.q. het beleid omtrent inhaaltoeslagen) ook in de uitvoeringsovereenkomst en het pensioenreglement terug te laten komen door het fonds nog in overweging wordt genomen.

Voor zover niet boven aangegeven, zijn de aanbevelingen / opmerkingen van vorig jaar opgevolgd.

Kengetallen

Boekjaar	2017	2016	2015	2014	2013
Uit de balans einde verslagjaar					
Vermogen	87.261	84.566	77.354	77.042	59.364
TV	73.733	74.975	69.262	63.797	50.118
Dekkingsgraden					
Actuele dekkingsgraad	118,3%	112,8%	111,7%	120,8%	118,4%
Dekkingsgraad bij MVEV	104,1%	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%
Dekkingsgraad bij VEV	117,0%	117,9%	120,1%	113,6%	113,7%
Beleidsdekkingsgraad	115,8%	108,6%	114,3%	121,7%	n.v.t.
Reële dekkingsgraad	93,4%	88,5%	92,2%	n.b.	n.b.
Vereist eigen vermogen					
Strategische mix – 1e iteratie	17,0%	17,0%	18,6%	14,2%	14,0%
Strategische mix – evenwichtssituatie	17,0%	17,9%	20,1%	13,6%	13,7%
Feitelijke mix – 1e iteratie	18,8%	17,1%	17,8%	12,7%	14,5%
Feitelijke mix – evenwichtssituatie	19,1%	18,0%	19,1%	12,0%	14,2%
Toeslagruimte					
TV op basis van reële rentetermijnstructuur	111.951	113.563	100.966	93.805	75.889
Toeslagruimte einde verslagjaar	35%	25%	26%	44%	36%

Boekjaar	2017	2016	2015	2014	2013
Gemiddelde rente voor vaststelling TV					
Nominale rente	1,53%	1,36%	1,74%	1,95%	2,82%
Reële rente	-0,35%	-0,46%	0,06%	0,25%	0,81%
Premie tijdens verslagjaar					
(Zuivere) kostendekkende premie	1.708	2.062	2.184	2.151	2.378
Gedempte kostendekkende premie	1.579	1.846	1.961	2.267	2.229
Feitelijke premie	1.569	1.844	1.906	2.317	2.376
Feitelijke premie (% grondslagsom)	30,0%	30,0%	27,7%	29,5%	30,0%
Toeslagen 1 januari volgend op boekjaar					
Actieven	0,47%	0,0%	0,61%	1,80%	1,40%
Premievrijen en pensioengerechtigden	0,39%	0,0%	0,24%	1,14%	1,40%
Kenmerken einde verslagjaar					
TV actieven als % van totale TV	31%	35%	44%	45%	46%
TV slapers als % van totale TV	39%	36%	27%	24%	21%
TV pensioengerechtigden als % van totale TV	30%	29%	30%	30%	33%

Ontwikkelingen (na balansdatum)

In deze paragraaf gaan wij in op aanstaande ontwikkelingen in wet- en regelgeving die gevolgen kunnen hebben voor het beleid van het fonds.

Herziening pensioenstelsel

In 2017 is het kabinet Rutte III, na een lange formatieperiode, toegetreden. In het regeerakkoord sprak het kabinet onder meer de plannen met betrekking tot de herziening van het pensioenstelsel uit, waarvoor minister Koolmees verantwoordelijkheid zal dragen. Die plannen zijn grotendeels een voortzetting van wat het voorgaande kabinet al aankondigde, namelijk de afschaffing van de doorsneesystematiek en de introductie van een nieuw pensioencontract gebaseerd op persoonlijke pensioenvermogens. Met betrekking tot de nieuwe contractsvorm zegt het kabinet zich tot doel te stellen dat zoveel mogelijk

fondsen de overstap naar dat contract maken. Daar kan uit worden afgeleid dat overgang op het nieuwe contract niet afgedwongen zal worden, met andere woorden: dat het contract zoals dat momenteel bestaat (en het erbij behorende toezichtskader) ook zal voortbestaan. Het collectief omzetten van aanspraken uit het huidige contract naar het nieuwe contract zal worden gefaciliteerd. Eerder, in de debatten omtrent de reële ambitieovereenkomst, vormde discussie over de invaarexercitie mede de aanleiding om van het contract af te zien. Het ligt voor de hand dat een soortgelijke discussie opnieuw plaats zal vinden inzake deze collectieve omzetting. In de omzetting spelen alle eerdere overwegingen van het fonds over evenwichtigheid en waardering (denk bijvoorbeeld aan de UFR-methodiek) een rol in een uiteindelijke toedeling naar persoonlijke pensioenvermogens. DNB blijft mede in het kader van de transitie blijvend aandacht vragen voor het verandervermogen en toekomstgerichtheid van pensioenfondsen.

Evaluatie FTK

In maart 2018 heeft het ministerie de evaluatie van de aanpassing van het FTK, zoals die per 1 januari 2015 van kracht werd, aan de kamer gezonden. In die evaluatie – uitgevoerd door Willis Towers Watson – is onderzocht of de maatregelen die onderdeel uitmaakten van de aanpassing van het FTK positief hebben bijgedragen aan de werking van het toetsingskader. Over het algemeen kan op grond van het onderzoek worden geconcludeerd dat dat het geval is: fondsen oordelen overwegend tamelijk positief over de doorgevoerde aanpassingen. De ingrepen hebben de stabiliteit in de financiële sturing vergroot en een meerderheid van de fondsen beschouwt de (formele) introductie van het fenomeen risicohouding als een verworvenheid. De meest uitgesproken kritiekpunten betreffen met name de technische uitwerking, zoals die van de haalbaarheidstoets, de werking van de beleidsdekkingsgraad en de reële dekkingsgraad.

Wet waardeoverdracht klein pensioen

Einde 2017 nam de Eerste Kamer de wet waardeoverdracht klein pensioen aan. De wet wordt naar het zich laat aanzien in het voorjaar van 2018 van kracht. Op grond van die wet zullen pensioenfondsen vanaf 1 januari 2019 kleine pensioenen (tot de huidige afkoopgrens) automatisch kunnen overdragen naar een nieuwe pensioenuitvoerder, en hele kleine pensioenen (tot € 2 per jaar) kunnen laten vervallen. Fondsen zullen zich hierop in 2018 moeten voorbereiden.

Onderdeel van de wet is ook dat voor de conversie van opgebouwde aanspraken naar een hogere pensioenrichtleeftijd zonder instemming deelnemers (onder bepaalde randvoorwaarden) een wettelijk kader wordt gecreëerd.

Herziene pensioenfondsenrichtlijn

Op 13 januari 2019 zullen de bepalingen uit de herziene Pensioenfondsenrichtlijn geïmplementeerd moeten zijn in Nederlandse regelgeving. Naar verwachting is de invloed hiervan beperkt. Noemenswaardig zijn onder meer de mogelijke herziening van de communicatievoorschriften, de verlenging van de aankondigingstermijn bij een kortingsmaatregel en de verplichting tot verankering van de actuariële en de risicobeheersfunctie van het fonds. Het ministerie heeft op 13 april 2018 een wetsvoorstel ter implementatie van de bepalingen uit de herziene richtlijn (ook wel IORP2 genoemd) gepubliceerd.

Nieuwe prognosetafel 2018

In de nazomer van 2018 zal het Koninklijk Actuarieel Genootschap de nieuwe AG Prognosetafel publiceren. Afgaande op recente informatie, waaronder de nieuwe CBS-prognoses, is de huidige verwachting dat de nieuwe tafel tot een

beperkte afname van de TV en de premie zal leiden. Dit zal mede afhankelijk zijn van eventuele ontwikkelingen in modelmatige inzichten.

Communicatie

Koolmees, Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, heeft op 23 november 2017 het standaardinformatiemodel voor pensioenfondsen vastgesteld. Dit model moet deelnemers met een kapitaal- of premieovereenkomst ondersteunen bij de keuze tussen een 'variabel pensioen' of 'vast pensioen' (indien uitgevoerd door een pensioenfonds in het vervolg aan te duiden als 'stabiel pensioen'). Gebruik van het standaardinformatiemodel is verplicht voor pensioenfondsen met een kapitaal- of premieovereenkomst tenzij het pensioenfonds niet voorziet in aanwending van het pensioenkapitaal binnen het fonds. Vooralsnog geldt dat de pensioenuitkomsten in het standaardmodel worden vastgesteld op basis van de tijdelijke regeling informatieverstrekking. Op 23 april 2018 is de uniforme rekenmethodiek (URM) gepubliceerd. Deze zal vanaf 1 januari 2019 als basis dienen voor de individuele communicatie over pensioenuitkomsten. In de URM zal worden uitgegaan van reële pensioenuitkomsten, waarbij is gecorrigeerd voor prijsinflatie. De URM zal van toepassing zijn voor informatieverstrekking bij zowel uitkeringsovereenkomsten als premieovereenkomsten.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland te Emmen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 800.000. Met de accountant ben ik overeengekomen

om geconstateerde afwijkingen boven € 40.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen.

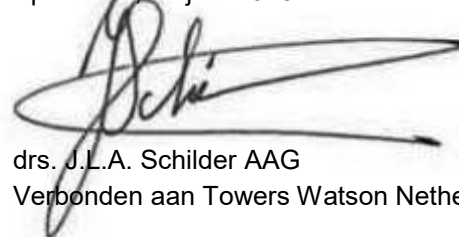
Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

Met betrekking tot de artikelen 128 (hoogte kostendeekkende premie) en 129 (terugstorting of premiekorting) merk ik op dat de feitelijke premie achteraf (ex-post) beperkt lager blijkt te zijn dan de gedempte kostendeekkende premie. Van terugstorting of premiekorting zoals bedoeld in artikel 129 is echter geen sprake omdat de feitelijke premie vooraf (ex-ante) gelijk was vastgesteld aan de gedempte kostendeekkende premie.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, maar niet lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Fresenius is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. 'Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Apeldoorn, 22 juni 2018

drs. J.L.A. Schilder AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Toelichting op actuariële verklaring

Financiële positie
Prudent Person
Toeslagbeleid
Herstelplan

Financiële positie

Ontwikkeling dekkinggraad 2017

De ontwikkeling van de actuele dekkinggraad in het boekjaar naar de bijdrage van de diverse elementen wordt in de onderstaande tabel weergegeven:

Ontwikkeling dekkinggraad (in %)	Gerealiseerd	Volgens herstelplan
Primo	112,8%	113,0%
Premie	0,0%	-0,1%
Uitkeringen	0,2%	0,2%
Toeslagverlening	-0,4%	0,0%
Renteverandering	1,8%	0,0%
Overrendement	4,0%	4,1%
Wijziging grondslagen	0,0%	0,0%
Kortingsbesluit	0,0%	0,0%
Overig	-0,1%	0,0%
Ultimo	118,3%	117,2%

Tabel 1

De ontvangen premiebijdrage (na aftrek van de uitvoeringskosten in het boekjaar) was vrijwel voldoende om de aanwezige dekkinggraad primo jaar op peil te houden. De premiedekkinggraad was met 112,0% beperkt lager dan de dekkinggraad begin 2017 (112,8%). De dekkinggraad is hierdoor met (afgerond) niet gewijzigd.

Het effect van de verrichte uitkeringen op de dekkinggraad is 0,2%-punt positief. De uitkeringen leiden tot een toename van de dekkinggraad in de situatie dat de dekkinggraad boven de 100% ligt.

In het boekjaar is besloten om de aanspraken van actieve deelnemers te verhogen met 0,47% en de aanspraken en rechten van premievrije en pensioengerechtigde deelnemers te verhogen met 0,39%. Per saldo is hierdoor de dekkinggraad gedaald met 0,4%-punt.

De door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur voor het vaststellen van de TV is eind 2017 voor een groot deel van de looptijden gestegen ten opzichte van eind 2016. De gemiddelde rentevoet is gestegen van 1,36% naar 1,53%. Per saldo heeft de renteverandering een verhogend effect gehad op de dekkinggraad van 1,8%-punt.

Door de positieve beleggingsopbrengsten is het pensioenvermogen in het boekjaar toegenomen. Hierdoor is de dekkinggraad gestegen met 4,0% -punt. Hierin is ook rekening gehouden met de benodigde interesttoevoeging aan de voorziening ad -/ 0,217%.

Het effect op overige oorzaken bedraagt per saldo 0,1% negatief. Hierin zijn overige mutaties begrepen en daarnaast bevat deze post bevat kruiseffecten van de overige posten omdat alle gepresenteerde effecten worden bepaald ten opzichte van de dekkinggraad aan het begin van het boekjaar. Dit is conform de door DNB voorgeschreven methodiek voor het herstelplan.

De dekkinggraad per 31 december 2017 komt door deze oorzaken per saldo 5,5%-punt hoger uit en is 118,3%.

De beleidsdekkinggraad van het fonds wordt berekend als het gemiddelde van de actuele dekkinggraden over de afgelopen twaalf maanden. De beleidsdekkinggraad per 31 december 2016 was 108,6% en is per 31 december 2017 115,8%. Als gevolg van de middeling wijkt de ontwikkeling van de beleidsdekkinggraad af van het verloop van de actuele dekkinggraad.

Financiële positie

Technische voorzieningen (artikel 126 PW)

Onze controle van de TV betreft onder meer de juistheid van de voorziening per afzonderlijke groep en de volledigheid van de in aanmerking genomen verplichtingen. De controle vindt onder andere plaats door het narekenen van de TV en het nagaan van de effecten van bestandsmutaties. Voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten en de gegevens wordt informatie verkregen uit de analyse van het resultaat.

De TV moeten worden vastgesteld op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur en prudente grondslagen. Wij hebben vastgesteld dat dit het geval is.

Bij ons oordeel hebben wij meegenomen dat de TV uitsluitend bestaan uit de TV voor risico fonds.

TV voor risico fonds

De door ons gecontroleerde TV voor risico fonds per 31 december 2017 bedragen 73.733. De TV voor risico fonds kunnen als volgt worden gesplitst:

TV risico fonds	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Actieven en arbeidsongeschikten	21.603	24.828
Gewezen deelnemers (slapers)	28.791	27.246
Pensioengerechtigden	22.163	21.533
Overig	1.176	1.368
Totaal	73.733	74.975

Tabel 2

De TV voor risico fonds met betrekking tot de actieve deelnemers zijn vastgesteld als de contante waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken. De TV voor risico fonds met betrekking tot de (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers zijn vastgesteld als de contante waarde van de bereikbare pensioenaanspraken. De TV voor risico fonds met betrekking tot de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden zijn gelijk aan de contante waarde van de toegekende pensioenaanspraken en -rechten.

Het bestuur heeft in het boekjaar besloten de rechten van de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden per 1 januari 2018 te verhogen. Deze toeslagverlening per 1 januari 2018 is eveneens in de TV pensioenverplichtingen opgenomen.

Daarnaast heeft het bestuur in het boekjaar besloten om de opgebouwde (ongetrouwd) ouderdomspensioenaanspraken met pensioenrichtleeftijd 67 te converteren naar (ongetrouwd) ouderdomspensioenaanspraken met pensioenrichtleeftijd 68. De impact (overigens minimaal) van deze conversie en de wijziging van de premievrijgestelde toekomstige pensioenopbouw zijn (extracomptabel) in de TV verwerkt. Gegeven de marginale impact constateren wij dat de conversie voldoet aan het vereiste van collectieve actuariële gelijkwaardigheid.

Ter informatie melden wij de rentegevoeligheid van de TV. Bij een parallelle verschuiving van de door DNB gepubliceerde FTK rentetermijnstructuur omhoog met 1%-punt, zijn de pensioenverplichtingen ultimo 2017 circa 17,6% lager terwijl bij een verschuiving van 1%-punt omlaag de pensioenverplichtingen circa 23,2% hoger zijn.

Ontwikkeling TV voor risico fonds

De TV voor risico fonds zijn in het boekjaar met 1.242 afgenomen van 74.975 naar 73.733. Voor een uitgebreid overzicht verwijzen wij u naar bijlage C. De belangrijkste oorzaken zijn:

- Aan het einde van het boekjaar is vanwege de wijziging van de rentetermijnstructuur ten opzichte van de op 31 december 2016 verwachte rentetermijnstructuur een bedrag van 1.160 aan de verplichtingen onttrokken;
- Voor pensioenopbouw is 1.284 aan de TV toegevoegd;
- Voor verrichte uitkeringen en afkopen is 1.287 aan de TV onttrokken;
- Vanwege de toegekende toeslagverlening per 1 januari 2018 zijn de TV toegenomen met 299.

Disconteringsvoet

Bij het waarden van de verplichtingen is de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur van 31 december 2017 gehanteerd. In deze rentetermijnstructuur is voor de looptijden vanaf 20 jaar gebruik gemaakt van de zogenaamde UFR-methode. In deze methode wordt het niveau waar de forward rentes naartoe groeien bepaald door het 120-maandsgemiddelde van de twintigjaars forward rate. Per 31 december 2016 bedroeg deze 2,9%. Ultimo 2017 is deze afgenomen naar 2,6%. Op basis van de ontwikkeling van de rente in de afgelopen jaren is een verdere daling van het UFR-niveau te verwachten.

Toeslagbeleid

De toekomstige toeslagen worden uit deels uit premie en deels uit beleggingsrendementen gefinancierd. Gegeven het voorwaardelijk toeslagbeleid en de daarbij behorende financieringswijze heeft geen verlaging van de disconteringsvoet te worden gehanteerd.

Kanssystemen

De TV voor risico fonds zijn bepaald met overlevingskansen op basis van de Prognosetafel AG 2016. Deze tafels zijn toegepast met fondsspecifieke ervaringssterfte gebaseerd op het Willis Towers Watson ervaringssterftemodel.

Prognosetafel

Door het toepassen van de Prognosetafel AG 2016 hanteert het pensioenfonds de meest recente inzichten over de Nederlandse bevolkingssterfte en houdt zij rekening met de voorzienbare trend in de overlevingskansen.

Ervaringssterftemodel 2016

Uit onderzoek blijkt dat sterfte onder een populatie van pensioenfonds in het algemeen lager ligt dan de sterfte van de gehele bevolking. De levensverwachting is dus hoger. In verband hiermee past het pensioenfonds een correctie toe op de prognosetafel. Deze fondsspecifieke correctie is gebaseerd op het Willis Towers Watson ervaringssterftemodel 2016. Wij zijn van mening dat in de toegepaste ervaringssterfte met de karakteristieken van de populatie van het pensioenfonds op een adequate wijze rekening wordt gehouden en wij concluderen daarmee dat de gekozen ervaringssterfte een prudente inschatting is van het verschil tussen de bevolkingssterfte en de sterfte van de populatie van het fonds.

Wij achten de gehanteerde overlevingsgrondslagen voldoende prudent.

Toekomstige uitvoeringskosten

In de TV is een opslag van 3,0% begrepen voor toekomstige uitvoeringskosten. Het pensioenfonds heeft begin 2018 een notitie opgesteld waarin de toereikendheid van de kostenvoorziening wordt beoordeeld. Het bestuur heeft geconstateerd dat in de situatie dat de pensioenopbouw wordt gestaakt, het

fonds onvoldoende middelen heeft gereserveerd om de pensioenen volledig zelfstandig te kunnen afwikkelen. Het bestuur heeft voorts geconstateerd dat als de pensioenopbouw wordt gestaakt, het fonds wel voldoende middelen heeft gereserveerd om een aantal jaren zelfstandig te kunnen voortbestaan en daarna de pensioenen onder te brengen bij een andere pensioenuitvoerder. Op basis van deze onderbouwing achten wij de genoemde opslag toereikend.

Wij merken daarbij op dat in de notitie wordt aangegeven dat de opslag van 3,0% voldoende is om voor een periode van maximaal 5 jaar te zelfstandig te blijven voortbestaan in de situatie dat de pensioenopbouw wordt gestaakt. Daarbij wordt (impliciet) als uitgangspunt genomen dat voor overdracht naar een andere pensioenuitvoerder en de daarmee samenhangende liquidatiekosten een kostenopslag van 2,0% benodigd is. Deze veronderstelling bevindt zich naar onze mening aan de onderkant van de acceptabele bandbreedte. Alleen gelet op de kostenopslag komt naar onze inschatting dan maar een beperkt aantal partijen in aanmerking voor deze overdracht. Bij een kortere periode (wat gegeven de omvang van het fonds ook realistisch zou kunnen zijn) zijn de mogelijkheden voor overdracht naar ander pensioenuitvoerders – alleen gelet op de kostenopslag – ruimer.

Wij achten de gehanteerde grondslagen - met inachtneming van bovenstaande opmerking - in totaal gezien toereikend.

Actuariële analyse van het resultaat

In het boekjaar is een resultaat behaald van 3.937, zoals blijkt uit de staat van baten en lasten in bijlage D. Dit resultaat is gebaseerd op het verloop van het vermogen in vergelijking met de ontwikkeling van de TV. Om de verschillende verlies- en winstbronnen die tot dit resultaat hebben geleid, inzichtelijk te maken, alsmede ter controle op de uitgevoerde berekeningen, is een actuariële analyse uitgevoerd. Daarbij worden posten uit het verloop van de TV (zie bijlage C) vergeleken met de overeenkomstige posten uit de staat van baten en lasten (zie bijlage D).

Dit leidt tot het volgende overzicht:

Resultatenbron	2017		2016
Beleggingen / marktrente	4.099	-/-	725
Premies	154		88
Waardeoverdrachten	8		15
Kosten	0		37
Uitkeringen	-/-	33	23
Kanssystemen	-/-	25	422
Voorwaardelijke toeslagen	-/-	285	0
Incidentele mutaties / andere oorzaken		19	1.600
VPL		0	39
Resultaat	3.937		1.499

Tabel 3

In bijlage E is de analyse van het resultaat voor het boekjaar nader uitgewerkt en is ook een overzicht opgenomen met vergelijkende cijfers voor voorgaande boekjaren.

De voornaamste oorzaken van het positieve resultaat in het boekjaar zijn:

- In het boekjaar heeft de rentetermijnstructuur zich anders ontwikkeld dan op 31 december 2016 werd verwacht. Dit heeft samen met de negatieve rentetoevoeging (éénjaarsrente) geleid tot een afname van de TV met 1.324 en heeft derhalve een winst veroorzaakt. Aan de andere kant door de positieve beleggingsopbrengsten het vermogen toegenomen met 2.775. Per saldo resulteert een winst van 4.099;
- Op premie is een positief resultaat behaald van 154. De ontvangen premie is gebaseerd op de gedempte kostendeekkende premie op basis van een 3-jaars gemiddelde rente met een opslag voor instandhouden solvabiliteit (en voorwaardelijke toeslagverlening). De toevoeging aan de TV is gebaseerd op de per 31 december 2016 geldende rente;
- Het besluit tot toeslagverlening per 1 januari 2018 heeft geleid tot een verhoging van de TV ter grootte van 299. Daar staat tegenover dat een premie van 14 (naast de solvabiliteitsbuffer) is aangemerkt als zijnde bestemd voor toeslagverlening. Per saldo resteert een negatief resultaat van 285 op toeslagverlening.

Een en ander ondersteunt het oordeel dat de TV correct zijn vastgesteld.

Financiële positie

Premie (artikel 127 t/m 130a PW)

Financiering ouderdomspensioen (artikel 127 PW)

Wij hebben geconstateerd dat het ouderdomspensioen wordt gefinancierd op basis van kapitaaldekking. Hiermee wordt voldaan aan artikel 127 van de PW. Daarnaast hebben wij vastgesteld dat de opbouw van het nabestaandenpensioen eveneens wordt gefinancierd op basis van kapitaaldekking.

Zuivere en gedempte kostendekkende premie, alsmede feitelijke premie 2017 (artikel 128 en 130 PW)

Een pensioenfonds moet de zuivere kostendekkende premie, de gedempte kostendekkende premie en de feitelijke premie zowel in de jaarrekening als ook in het jaarverslag opnemen. Daarbij moeten tevens de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten worden vermeld. Wij hebben geconstateerd dat aan deze vereisten is voldaan.

Wij hebben verder achtereenvolgens getoetst of:

- De gepubliceerde (zuivere) kostendekkende premie juist is vastgesteld;
- De gedempte kostendekkende premie juist is vastgesteld;
- De feitelijke premie gelijk is aan of hoger dan de minimaal te ontvangen bijdrage, en zo nee:
- De premiekorting- of terugstorting op een juiste manier onderbouwd is.

Tot slot hebben wij de financiering van de overgangsregeling in het kader van de Wet VPL beoordeeld.

In tabel 5 is de samenstelling van de ex post zuivere en de gedempte kostendekkende premie gespecificeerd en geconfronteerd met de ex post feitelijke premie.

Kostendekkende premie	Zuiver	Gedempt	Feitelijk
Actuariel benodigde koopsom			
- Actuariële inkoop	1.284	1.211	
- Koopsom overlijdensrisico	42	42	
- Opslag premievrijstelling	72	72	
Totale koopsom	1.398	1.325	
Opslag instandhouding VEV	250	237	
Opslag voor uitvoeringskosten	3	3	
Voorwaardelijke onderdelen	57	14	
Ex-post premie	1.708	1.579	1.569

Tabel 4

De kostendekkende premie wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur waarop ook de TV voor risico fonds worden berekend, echter per 1 januari van het boekjaar. De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van de gedempte marktrente over een periode van 3 jaar.

Voor de beide premies geldt het volgende. De opslag voor de instandhouding van het VEV is 17,9% van de actuariel benodigde koopsom. Deze opslag is gebaseerd op het procentuele VEV per 31 december 2016. De opslag voor uitvoeringskosten betreft kosten in het boekjaar waarvoor niet binnen de TV wordt gereserveerd. Wij merken op dat het grootste deel van de uitvoeringskosten van het pensioenfonds rechtstreeks aan de werkgever worden gefactureerd en betaald. Deze zijn daarom niet zichtbaar als uitvoeringskosten van het pensioenfonds in de staat van baten en lasten.

De opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening conform de abtn bepaald als het verschil tussen de contante waarde van de actuariële inkoop op basis van een gecombineerde nominale en reële markttrente en de contante waarde van de actuariële inkoop op basis van de nominale markttrente verminderd met de opslag voor het VEV. Aangezien de opslag voor het voor voorwaardelijke toeslagverlening beperkt hoger was dan de opslag voor het VEV is deze post ook beperkt.

Minimaal te ontvangen bijdrage

Naast de gedempte kostendekkende premie kan een herstellpremie conform een herstelplan vereist zijn. Daarnaast is het onder bepaalde voorwaarden ook mogelijk om een premiekorting toe te passen. Dit was in 2017 niet aan de orde. Volledigheidshalve merken wij op dat in het boekjaar een premiebate van 190 aan de overige schuld onttrokken (gebaseerd op ex-ante berekeningen) die is meegenomen in de feitelijke premie.

De minimaal te ontvangen bijdrage is ex-post dus gelijk aan de gedempte kostendekkende premie van 1.579. De feitelijke premie ten bedrage van 1.569 is beperkt lager. Wij hebben echter geconstateerd dat het premie in het boekjaar zodanig is gekozen dat naar de inschatting vooraf (ex-ante) de feitelijke premie gelijk was aan de gedempte kostendekkende premie. Er is derhalve in het verslagjaar geen sprake geweest van een premiekorting.

Ter informatie merken wij op dat de premiedekkingsgraad in 2017 circa 112% bedraagt.

Samenstelling feitelijke premie (artikel 130a PW)

De feitelijke premie kan als volgt worden gesplitst:

Feitelijke premie	
Actuarieel benodigde koopsom (gedempt)	1.325
Opslag voor VEV (gedempt)	237
Opslag voor uitvoeringskosten	3
Actuarieel benodigd voor voorwaardelijke onderdelen (gedempt)	14
Overschot / tekort door inschattingsverschil (ex-ante en ex-post)	-/- 10
Totaal	1.569
<i>Tabel 5</i>	

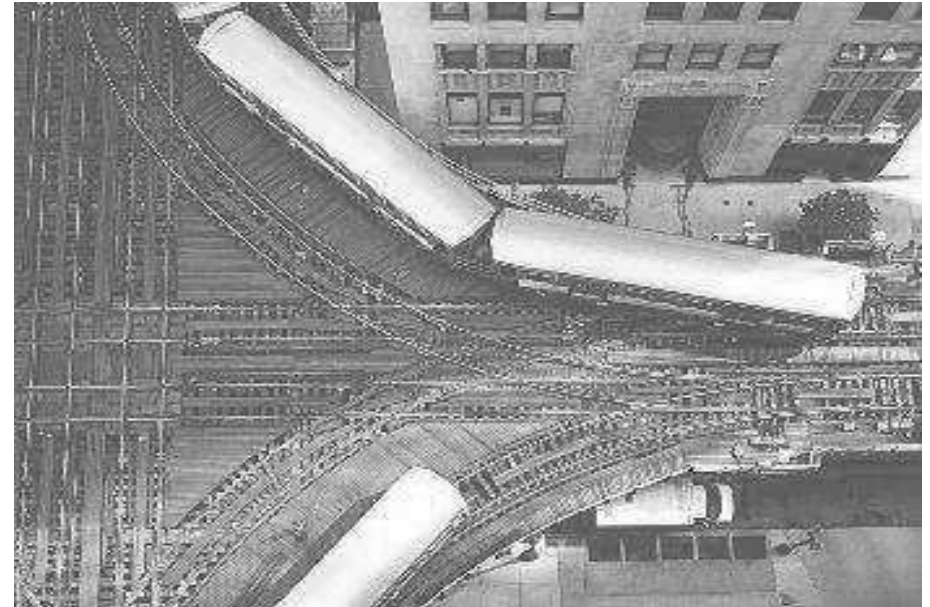
Premie overgangsregeling VPL

Door het fonds wordt een overgangsregeling uitgevoerd in het kader van de Wet VPL. Deze regeling voorziet in een voorwaardelijke aanspraak op pensioen. Voorwaarde is dat er sprake moet zijn van een dienstverband. Op het moment van pensioneren, echter uiterlijk op 31 december 2020, worden de voorwaardelijke aanspraken omgezet in onvoorwaardelijke pensioenaanspraken. De inkoop van de onvoorwaardelijke pensioenaanspraken geschiedt op basis van de fondsgrondslagen op het moment van inkoop.

Omdat deze regeling een arbeidsvoorwaardelijke toezegging betreft, valt deze buiten het toetsingskader van de PW. Volgens de wet is over de financiering van deze regeling geen oordeel van de certificerend actuaris noodzakelijk. Echter, de uitvoering van deze regeling kan in de toekomst wel gevolgen hebben voor de financiële positie van het fonds. Wij hebben daarom de financiering van deze regeling beoordeeld.

Aangezien de werkgever gehouden is de benodigde inkoop som op het moment van inkoop te financieren, de hoogte van de toezegging is gekoppeld aan deze financiering en de benodigde inkoop som kostendekkend (ongedempt) wordt vastgesteld concluderen wij dat de financiering van de overgangsregeling voldoende is. Daarnaast is deze financieringswijze van de overgangsregeling VPL in lijn met de door DNB opgestelde Q&A 'VPL, dekkinggraad en financiering VPL-inhaalpensioen per 29 november 2017'.

Volledigheidshalve merken wij op dat inkoop van VPL aanspraken dit boekjaar niet aan de orde is geweest.

Financiële positie

Vermogenspositie

Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) (artikel 131 PW)

Het MVEV is gedefinieerd in het Besluit FTK en is afhankelijk van de risico's die het pensioenfonds loopt. Deze betreffen demografische risico's (zoals sterfte en invaliditeit) en financiële risico's (zoals deze in de beleggingen naar voren komen). Als het pensioenfonds dergelijke risico's heeft ondergebracht bij een derde partij (verzekeringen), is het MVEV lager.

Het MVEV bedraagt 3.023 ofwel 4,1% van de TV. Op basis van onze plausibiliteitscontroles constateren wij dat het MVEV juist is vastgesteld.

Het eigen vermogen van het fonds ultimo 2017 bedraagt 13.528. Het eigen vermogen is hoger dan het MVEV.

Vereist eigen vermogen (VEV) (artikel 132 PW)

Het VEV is eveneens gedefinieerd in het voornoemde Besluit FTK. Deze wordt vastgesteld voor de evenwichtssituatie: dat is de situatie waarin juist voldoende eigen vermogen aanwezig is. Het VEV is bepaald met het standaardmodel zonder aanpassingen. Het fonds heeft in 2018 beoordeeld dat het risicoprofiel adequaat wordt weergegeven door het standaardmodel. Wij constateren mede op grond hiervan dat het standaardmodel zonder aanpassingen kan worden toegepast. Wij hebben daarnaast geconstateerd dat het VEV gebaseerd is op de strategische beleggingsmix, zoals vastgelegd in de beleidsdocumenten van het pensioenfonds.

Het VEV bedraagt 12.512 ofwel 17,0% van de TV. Op basis van onze controles constateren wij dat het VEV juist is vastgesteld.

Het eigen vermogen van het fonds ultimo 2017 bedraagt 13.528. Het eigen vermogen is hoger dan het VEV. In onderstaande tabel is de onderverdeling van het vereist eigen vermogen opgenomen.

Vereist eigen vermogen (% van TV)	Ultimo 2017	Ultimo 2016
S ₁ - renterisico	1,6%	1,1%
S ₂ - markt risico	13,2%	13,3%
S ₃ - valuta risico	1,9%	2,2%
S ₄ - grondstoffen risico	0,0%	0,0%
S ₅ - kredietrisico	4,3%	5,6%
S ₆ - verzekeringstechnisch risico	3,3%	3,5%
Overige risico's	0,0%	2,1%
Totaal	17,0%	17,9%

Tabel 6

Ten opzichte van vorig jaar is het vereist eigen vermogen afgenomen. De belangrijkste oorzaak hiervoor is de daling van het kredietrisico. De mutaties in het kredietrisico worden veroorzaakt doordat geen strategische onderverdeling naar creditrating en duratie van de vastrentende waarden is vastgelegd en het strategische kredietrisico daarom wordt afgeleid uit de feitelijke beleggingsmix (wat ook bij andere pensioenfonds gangbaar is). Hierin is een afname zichtbaar van het kredietrisico met name wegens de afname van de duratie.

Een verdere beschrijving van de risico's en de bepaling van het per risico benodigde eigen vermogen is opgenomen in bijlage G.

Dekking door waarden (artikel 133 PW)

In artikel 133 van de PW is bepaald dat de TV van een pensioenfonds (alsmede leningen) volledig door waarden moeten zijn gedekt. De dekkingsgraad moet dan minimaal 100% zijn.

Wij hebben geconstateerd dat het eigen vermogen van het pensioenfonds positief is. Er is dus sprake van dekking door waarden.

Beleidsdekkingsgraad (artikel 133a PW)

Het fonds heeft de beleidsdekkingsgraad volgens artikel 133a van de PW berekend op 115,8%. In verband daarmee is – op grond van door DNB vastgestelde definities – einde 2017 sprake van een reservetekort.

Wij hebben geconstateerd dat de beleidsdekkingsgraad is vastgesteld conform de wettelijke vereisten als de gemiddelde actuele dekkingsgraad van de twaalf opvolgende maandeindes tot en met het moment van vaststelling.

Reële dekkingsgraad (artikel 133b PW)

Het fonds heeft de reële dekkingsgraad volgens artikel 133b van de PW berekend op 93,4%. Deze dekkingsgraad is berekend als het quotiënt van de beleidsdekkingsgraad als hiervoor beschreven en de beleidsdekkingsgraad die nodig is voor voorwaardelijke toeslagverlening ter hoogte van de minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer. Wij hebben begrepen dat de reële dekkingsgraad door middel van de jaarstaten aan DNB zal worden gemeld.

Voor de goede orde merken wij hierbij op, dat Willis Towers Watson in de vaststelling van de toeslagruimte, zoals beschreven onder Toeslagbeleid, uit gaat van een andere interpretatie van de reële dekkingsgraad.

Korting pensioenaanspraken en – rechten (artikel 134 PW)

Conform het pensioenreglement heeft het pensioenfonds onder strikte voorwaarden de mogelijkheid om de verworven aanspraken en de ingegane pensioenen te verminderen. In het afgelopen boekjaar was het fonds niet genoodzaakt om hiervan gebruik te maken.

Prudent-person (artikel 135 PW)

Artikel 135 van de Pensioenwet en artikel 13 respectievelijk artikel 13a van het Besluit FTK Pensioenfondsen vormen de basis voor de toetsing van het beleggingsbeleid aan de prudent person regel. In artikel 135 wordt een eerste aanzet gegeven en wordt tevens verwezen naar artikel 13 van het Besluit FTK Pensioenfondsen waarin de eisen ten aanzien van de beleggingen nader worden beschreven. In 2015 is een artikel 13a ingevoegd, waarin aanvullende eisen aan het beleggingsbeleid zijn neergelegd. Op basis van deze algemene eisen en onze interpretatie van de Wet is de reikwijdte van onze prudent person beoordeling bepaald.

Bij de prudent person beoordeling is uitgegaan van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) uitgebrachte principes, als vastgelegd in de Leidraad Prudent Person regel Beleggingsbeleid. Dit houdt in dat een beoordeling of voldaan wordt aan artikel 34 en artikel 143 van de PW (uitbesteding en integere en beheerste bedrijfsvoering) geen onderdeel uitmaakt van de controle van de certificerend actuaaris.

Het prudent person onderzoek richt zich op de totstandkoming van het strategisch beleggingsbeleid, de vertaling hiervan naar de daadwerkelijke beleggingsportefeuille en de daarbij behorende onderbouwing en (proces)stappen, de vastlegging van dit beleid en de monitoring en evaluatie. De toets voor het certificerend jaarwerk is daarmee een toets op hoofdlijnen en kijkt puur naar mogelijke wetsovertredingen uitgaande van hetgeen door het AG inzake prudent person is vastgelegd in de leidraad. Voor de beoordeling over het kalenderjaar 2017 zijn drie speerpunten vastgelegd op basis van door ons waargenomen relevante marktontwikkelingen en aandachtsgebieden van DNB. Deze speerpunten betreffen: naleving korte en lange termijn risicohouding, vastlegging beleid afdekking valutarisico's en het opstellen van investment cases. Bij onze controle hebben wij uitgebreid stilgestaan bij deze drie speerpunten.

Op basis van de aan ons beschikbaar gestelde gegevens concluderen wij dat het beleggingsbeleid van het pensioenfonds conform de prudent person regel is vormgegeven.

Wij hebben een aantal aandachtspunten en bevindingen gedefinieerd. Daarbij behoeven de aandachtspunten naar onze mening meer aandacht en kunnen de bevindingen gezien worden als wenselijke aanpassingen c.q. verbeteringen.

Wij hebben de volgende aandachtspunten gedefinieerd:

- De documentatie van het pensioenfonds bevat op dit moment geen beschrijving van de beleggingscyclus. Het is belangrijk dat het pensioenfonds laat zien op welke manier de beleggingscyclus periodiek doorlopen wordt, om zo in control te zijn bij de inrichting ervan. Derhalve verwachten wij dan ook dat het pensioenfonds een beleggingscyclus in de abtn vastlegt om het doorlopen ervan te formaliseren.
- Op dit moment conformeert het pensioenfonds zich aan de richtlijnen inzake concentratierisico, kredietrisico en tegenpartijrisico van de vermogensbeheerder. Het pensioenfonds dient zelf richtlijnen op te stellen om deze risico's te begrenzen en te beheersen. Verder hebben wij geconstateerd dat het pensioenfonds een korte termijn risicohouding op basis van het VEV heeft vastgesteld maar dat de monitoring van de limieten niet terugkomt in de risicorapportage. Wij constateren daarbij tevens dat het VEV zich per einde 2017 (17,0%) buiten de met sociale partners afgesproken bandbreedtes (17,5% /- 22,5%) bevindt. Wij bevelen aan om hierover in overleg te treden met sociale partners conform het in de abtn opgenomen beleid.

Wij hebben de volgende bevindingen gedefinieerd:

- DNB verwacht dat pensioenfonds middels een investment case onderbouwen onder welke aannames, verwachtingen en voorwaarden een nieuwe beleggingscategorie aan de beleggingsportefeuille is toegevoegd. Ondanks dat het pensioenfonds in het afgelopen jaar geen nieuwe beleggingscategorieën is aangegaan, en dat daarmee de impliciete verplichting daartoe vanuit DNB niet van toepassing is, kan het raadzaam zijn om ook voor de bestaande beleggingscategorieën zo'n investment case op te stellen. Deze investment cases kunnen daarbij als raamwerk dienen voor een periodieke beoordeling of de betreffende beleggingscategorie en het daarbij gevoerde beleid daarbij nog steeds in overeenstemming is met de vooraf geformuleerde doelstelling en verwachtingen.
- Wij hebben geconstateerd dat het rentebeleid (inclusief curverisico) voldoende wordt gemonitord in de risicorapportage. Er is echter geen ex-ante / ex-post analyse die ingaat op de effectiviteit van de renteafdekking. Wij geven het bestuur mee deze in de rapportage op te nemen.

In bijlage H is één en ander nader uitgewerkt.

Leningen (artikel 136 PW)

Volgens artikel 136 van de PW en artikel 14 van het Besluit FTK mag een pensioenfonds geen leningen aangaan, afgezien van tijdelijke leningen met een looptijd van niet langer dan een jaar die worden aangegaan voor liquiditeitsdoelstellingen. Daarnaast is het pensioenfonds niet toegestaan garant te staan namens derde partijen.

Het pensioenfonds gaat overeenkomstig het beleggingsbeleid zoals vastgelegd in de abtn geen leningen aan, afgezien van eventuele tijdelijke leningen met een looptijd van niet langer dan een jaar die worden aangegaan voor liquiditeitsdoelstellingen. Op basis van de beschikbare gegevens waaronder het (concept) jaarverslag en een verklaring hieromtrent vanuit het pensioenfonds, hebben wij geen leningen of garantstellingen aangetroffen.

Toeslagbeleid (artikel 137 PW)

Vastlegging en communicatie

Voor de opgebouwde pensioenaanspraken van de actieve deelnemers geldt een voorwaardelijk toeslagbeleid. De maatstaf voor voorwaardelijke toeslagverlening is de algemene loonontwikkeling bij Fresenius HemoCare Netherlands B.V. Voor de pensioenaanspraken en –rechten van de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden geldt eveneens een voorwaardelijk toeslagbeleid. De maatstaf voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is de CPI alle bestedingen, september – september, met een maximum van de algemene loonontwikkeling bij Fresenius HemoCare Netherlands B.V. De toekomstige toeslagen worden uit deels uit premie en deels uit de beleggingsrendementen gefinancierd.

Daarnaast heeft het fonds als beleid om als de financiële positie het toestaat (beleidsdekkingsgraad hoger dan grens voor volledige toeslagverlening en het VEV) over te gaan tot incidentele toeslagen om niet toegekende of gedeeltelijk toegekende toeslagen en/of doorgevoerde kortingen te compenseren.

Op basis van de bij ons aanwezige (fonds)documenten hebben wij geconstateerd dat het toeslagbeleid en het beleid voor incidentele toeslagverlening is vastgelegd in lijn met de vereisten uit artikel 137 van de PW en artikel 15 van het Besluit FTK. Daarnaast blijkt uit de communicatie-uitingen dat het toeslagbeleid voorwaardelijk is.

Op grond van het voorgaande concluderen wij dat naar onze mening is voldaan aan de in de hiervoor bedoelde wet- en regelgeving beschreven vereisten.

Wij begrijpen dat onze aanbeveling om de mogelijkheid tot het verlenen van inhaaltoeslagen (c.q. het beleid omtrent inhaaltoeslagen) ook in de uitvoeringsovereenkomst en het pensioenreglement terug te laten komen door

het fonds nog in overweging wordt genomen en dat het fonds voornemens is om het overzicht van gerealiseerde toeslagverlening over de afgelopen 10 jaar in relatie tot de prijsontwikkeling in het jaarverslag zal laten terug komen dat beschikbaar is op de website. Wij bevelen aan dit overzicht ook separaat op de website (bijvoorbeeld in laag 2 van pensioen 1-2-3) te laten terug komen.

Toeslagverlening

Voor de toekenning van toeslagen moet rekening worden gehouden met wettelijke grenzen. De ondergrens – de beleidsdekkingsgraad waaronder geen toeslag mag worden toegekend – is 110%. De bovengrens – de grens waarboven een volledige toeslagverlening mag worden toegekend – is door het fonds per 30 september 2017 berekend op 125,9%. Wij merken op dat deze beperkt lager zou kunnen worden vastgesteld door geen toeslagverlening over de TV met betrekking tot premievrijstelling te veronderstellen.

Wij hebben geconstateerd dat het pensioenfonds per 1 januari 2018 een toeslag heeft verleend van 0,47% voor deelnemers en een toeslag van 0,39% voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden.

Wij hebben getoetst of de toegekende toeslagen voldoen aan wet- en regelgeving. Wij hebben daarbij vastgesteld dat de toegekende toeslagen in lijn zijn met het beleid van het fonds en passen binnen de regels voor toekomstbestendige toeslagverlening.

Op basis van het voorgaande concluderen wij dat de toeslagverlening heeft plaatsgevonden overeenkomstig de wettelijke bepalingen.

Toeslagruimte

Voor het oordeel over de financiële positie van een pensioenfonds gaan wij uit van de toeslagruimte gaan in een situatie van discontinuïteit en onvoorwaardelijke toeslagverlening op basis van prijsinflatie.

Deze toeslagruimte geeft aan welk gedeelte van de prijsinflatie een pensioenfonds risicovrij zou kunnen afdekken. Daarbij moet vooraf worden opgemerkt, dat de uitkomst van onze toets geen afspiegeling vormt van de tarieven die door verzekeraars worden gehanteerd en slechts dient als indicatie. Het is een momentopname waarbij gekeken wordt naar de financiële positie in relatie tot de nominale en volledig met de prijsinflatie geïndexeerde verplichtingen.

Het betreft de opgebouwde aanspraken, dus zonder nieuwe opbouw. Evenmin wordt rekening gehouden met toekomstige resultaten van bijvoorbeeld premie-, toeslag- en beleggingsbeleid. Er wordt derhalve geen rekening gehouden met extra premies of premiekortingen en eventuele hogere rendementen van zakelijke waarden. Tot slot wordt geen rekening gehouden met eventuele inhaalindexatie.

Voor de vaststelling van de toeslagruimte wordt onderscheid gemaakt tussen:

- De waarde van de nominale verplichtingen;
- De waarde van de geïndexeerde verplichtingen.

De waarden van de geïndexeerde verplichtingen is vastgesteld uitgaande van een reële rente afgeleid uit de inflatieswapmarkt. Dit leidt tot de volgende opstelling per 31 december 2017:

Variant		Gewogen gemiddelde rentevoet	TV
Nominaal		1,53%	73.733
Reëel	-/-	0,35%	111.951

Tabel 7

Met behulp van deze bedragen wordt de toeslagruimte vastgesteld:

	2017	2016
TV (reëel)	111.951	113.563
Af: TV (nominaal)	-/- 73.733	-/- 74.975
Benodigd voor volledige toeslagen = A	38.218	38.588
Vermogen	87.261	84.566
Af: TV (nominaal)	-/- 73.733	-/- 74.975
Beschikbaar voor toeslagen = B	13.528	9.591
Toeslagruimte = B/A	35,4%	24,9%

Tabel 8

Op basis hiervan kan geconcludeerd worden dat als:

- de voorwaardelijke toeslagen bij het pensioenfonds volledig worden toegekend;
- de toeslagen gebaseerd zouden zijn op de Europese prijsinflatie;
- de pensioenopbouw en premiebetaling zouden worden gestaakt;
- bij de vaststelling van de TV rekening gehouden wordt met de risicovrije rente (waarbij, ten behoeve van de consistentie, op dezelfde manier als in de FTK rentetermijnstructuur rekening is gehouden met de aangepaste UFR-methodiek),

naar verwachting per 31 december 2017 onvoldoende middelen aanwezig zijn om voor de pensioenen de volledige toeslagen risicovrij (zonder solvabiliteitsmarge) af te dekken. Het aanwezige vermogen is echter wel voldoende om onder deze uitgangspunten en volgens deze maatstaf de volledige toeslagen voor 35,4% risicovrij af te dekken. De term 'risicovrij' moet hier op dezelfde wijze worden gezien als in het gebruik van de FTK rentetermijnstructuur.

Herstelplan (artikel 138 PW)

Uit hoofde van artikel 138 dient een pensioenfonds melding te doen aan DNB als de beleidsdekkingsgraad lager is dan de dekkingsgraad bij het VEV. Het eerste meetmoment is per het einde van een kalenderkwartaal. Binnen een termijn van drie maanden na melding aan DNB moet een fonds een concreet en haalbaar herstelplan opstellen.

Artikel 138 van de PW schrijft voor dat in het herstelplan aangetoond dient te worden, dat het pensioenfonds binnen een periode van maximaal tien jaar wel voldoet aan de vereisten ten aanzien van het VEV. Sinds 30 september 2015 is bij het pensioenfonds sprake van een tekortsituatie waarvoor een herstelplan is opgesteld.

Actualisatie herstelplan (artikel 139 PW)

Zolang de situatie van een reservetekort blijft bestaan, zal elk jaar een nieuw herstelplan moeten worden opgesteld, dat verder aan alle vereisten moet voldoen als het oorspronkelijke plan. Een actualisatie van het herstelplan vervangt een eerder herstelplan of geactualiseerd herstelplan. Wij hebben geconstateerd dat het fonds op haar verzoek uitstel heeft gekregen van DNB voor de indiening van de eerste actualisatie van het herstelplan, waardoor de actualisatie van het herstelplan begin 2017 heeft plaats gevonden.

Volgens het geactualiseerde herstelplan zou de dekkingsgraad per 31 december 2017 117,2% van de TV zijn geweest. Per 31 december 2017 blijkt de dekkingsgraad in werkelijkheid 118,3% van de TV te zijn. De feitelijke dekkingsgraad is dus hoger dan de in het herstelplan geschatte dekkingsgraad. Deze hogere werkelijke dekkingsgraad is voornamelijk te verklaren door de daling van de TV wegens de gestegen marktrente, wat afwijkt van de aanname in het herstelplan. Daarbij liggen de beleggingsopbrengsten (ondanks de

stijging van de marktrente) wel in lijn met het veronderstelde rendement in het herstelplan.

Wij hebben geconstateerd dat het fonds in 2018 eveneens een geactualiseerd herstelplan heeft opgesteld en ingediend.

Maatregel MVEV (artikel 140 PW)

Deze maatregel is opgenomen in artikel 140 van de PW en beschrijft de kortingsmaatregel die een fonds moet treffen in de situatie dat de beleidsdekkingsgraad van een fonds op zes achtereenvolgende meetmomenten lager is dan de dekkingsgraad bij het MVEV én bovendien de actuele dekkingsgraad op dat moment eveneens lager is dan de dekkingsgraad bij het MVEV. Aangezien het fonds momenteel niet in dekkingstekort verkeert, is een mogelijke korting als gevolg van dit artikel op dit moment niet aan de orde.

Bijlagen

Bijlage A: Actuariële grondslagen

Voor de waardering van de TV wordt uitgegaan van de volgende veronderstellingen.

Berekeningsmethoden

De TV zijn gelijk aan de actuariële contante waarde per 31 december 2017 van de tot en met die datum opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten. Hierbij merken wij het volgende op:

- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt mede rekening gehouden met het premievrijgestelde deel van de toekomstige pensioenopbouw;
- Voor deelnemers die op de balansdatum ziek zijn, is rekening gehouden met de verwachte toekomstige schadelast (voor zover niet verzekerd);
- De per 1 januari 2018 toegekende toeslagen waarover in het boekjaar door het pensioenfondsbestuur besloten is, zijn inbegrepen in de TV.
- De impact van de conversie van de opgebouwde aanspraken naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd (68 jaar) per 1 januari 2018 is verwerkt in de TV.

Waarderingsgrondslagen

In de tabel hiernaast zijn de belangrijkste waarderingsgrondslagen weergegeven. Voor de overige gehanteerde methoden en overige verzekeringstechnische grondslagen ter vaststelling van de TV, verwijzen wij naar de abtn van het pensioenfonds.

Grondslagen	
Sterfte	Volgens de Prognosetafel AG 2016 (zoals gepubliceerd door het AG).
Ervaringssterfte	Er wordt rekening gehouden met het verschil in overlevingskansen tussen de werkende en de totale bevolking door toepassing van de Willis Towers Watson 2016 ervaringssterfte.
Interest	Conform de rentetermijnstructuur van de nominale marktrente per 31 december 2017 zoals gepubliceerd door DNB.
Partnersysteem	Het nabestaandenpensioen is gebaseerd op een onbepaald partnersysteem tot de pensioenleeftijd met een samenlevingsfrequenties afgeleid van de CBS Huishoudensprognose 2016-2060 (stand 2016). Na de pensioenleeftijd wordt het bepaald partnersysteem gehanteerd.
Leeftijdsverschil	Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld (man ouder dan vrouw).
Wezenopslag	Voor niet ingegaan latent wezenpensioen wordt een voorziening getroffen ad 2,0% op de netto voorziening pensioenverplichtingen voor opgebouwd nabestaandenpensioen van niet-ingegane deelnemers.
Kosten	Voor kosten zijn de verplichtingen met 3,0% verhoogd.

Tabel 9

Bijlage B: Samenstelling van de TV

Samenstelling TV		31 december 2017		
		Aantal	Totaal rechten / aanspraken	TV
Actieve deelnemers				
Mannen	Ouderdomspensioen	63	721	10.228
	Partnerpensioen		379	2.202
	Ongehuwdenpensioen		58	12
Vrouwen	Ouderdomspensioen	188	562	8.239
	Partnerpensioen		284	620
	Ongehuwdenpensioen		118	302
Subtotaal		251	2.122	21.603
Gewezen deelnemers				
Mannen	Ouderdomspensioen	189	1.090	15.357
	Partnerpensioen		599	3.478
	Ongehuwdenpensioen		115	197
Vrouwen	Ouderdomspensioen	269	551	8.365
	Partnerpensioen		279	620
	Ongehuwdenpensioen		174	774
Subtotaal		458	2.808	28.791

Tabel 10a

Samenstelling TV		31 december 2017		
		Aantal	Totaal rechten / aanspraken	TV
Pensioengerechtigden – Ouderdompensioenen				
Mannen	Ouderdompensioenen	65	784	9.950
	Partnerpensioenen		395	2.407
Vrouwen	Ouderdompensioenen	112	363	4.990
	Partnerpensioenen		72	161
Subtotaal		177	1.614	17.508
Pensioengerechtigden – Partnerpensioenen				
Mannen	Partnerpensioenen	13	22	354
Vrouwen	Partnerpensioenen	18	201	4.259
Subtotaal		31	223	4.613
Pensioengerechtigden – Wezen				
Wezen	Wezenpensioenen	7	9	42
Niet in te delen voorzieningen				
	Schadereserve			1.173
	Voorziening langdurig zieken (niet verzekerd)			14
	Stelpost als gevolg van aanpassing pensioenrichtleeftijd		-/-	11
Totaal		924	6.776	73.733

Tabel 10b

Bijlage C: Verloop van de TV

Verloop TV	2017		2016	
Beginstand		74.975		69.262
Toename				
- Benodigde interest (-/- 0,217 éénjaarsrente)	-/-	164	-/-	42
- Benodigd voor pensioenopbouw		1.284		1.569
- Benodigd voor toeslagen		299		0
- Inkoop VPL		0		4
- Inkomende waardeoverdrachten		0		207
- Risicopremie langlevens		467		358
- Door overlijden ingegaan partnerpensioen		430		10
Afname				
- Vrijval excassokosten		39		37
- Uitgaande waardeoverdrachten		290		70
- Uitkeringen		1.287		1.218
- Vrijval door afkoop		0		7
- Door overlijden vrijgevallen		659		663
- Risicopremie kortlevens		142		132

Tabel 11a

Verloop TV		2017	2016
Wijziging			
- Wijziging marktrente	-/-	1.160	7.133
- Wijziging overlevingsgrondslagen		0	-/- 1.606
- Saldo invalidering / revalidering		95	146
- Resultaat op pensioneren	-/-	37	3
- Mutatie voorziening verwachte schade langdurig zieken	-/-	20	2
- Conversie naar pensioenrichtleeftijd 68 jaar	-/-	11	0
- Overige mutaties / correcties	-/-	8	0
Toename per saldo	-/-	1.242	5.657
Eindstand		73.733	74.919

Tabel 11b

Bijlage D: Balans en staat van baten en lasten

Balans	31 december 2017	31 december 2016
Activa		
- Beleggingen	86.152	83.279
- Vorderingen en overlopende activa	67	101
- Vordering herverzekeraar	587	566
- Liquide middelen	548	982
Totaal activa	87.354	84.928
Passiva		
- Eigen vermogen	13.528	9.591
- TV	73.733	74.975
- Overige schulden en overlopende passiva	93	271
- Derivaten	0	91
Totaal passiva	87.354	84.928

Tabel 12

Staat van baten en lasten	31 december 2017	31 december 2016
Baten		
- Directe en indirecte beleggingsopbrengsten	3.300	6.781
- Bijdragen	1.569	2.090
- Inkomende waardeoverdrachten	0	0
- Ontvangen verzekeraar	93	144
- Wijziging vordering herverzekeraar	21	16
- Overige baten	0	54
	4.983	9.085
Lasten		
- Toename TV	-/-	1.242
- Kosten vermogensbeheer	525	415
- Premies verzekering	119	156
- Uitgaande waardeoverdrachten	282	55
- Uitvoeringskosten	42	45
- Uitkeringen	1.320	1.195
- Afkoop	0	7
	1.046	7.586
Resultaat	3.937	1.499

Tabel 13

Bijlage E: Actuariële analyse van het resultaat

In tabel 16a-c is het verloop van de TV (zie bijlage C) verwerkt in kolom 'Actuariel' en de staat van baten en lasten (zie bijlage D) in kolom 'Financieel'. Door deze twee kolommen met elkaar te confronteren, kan het resultaat per onderdeel worden vastgesteld.

	Actuariel	Financieel	Resultaat
TV / Vermogen / Eigen vermogen per 31 december 2016	74.975	84.566	9.591
Beleggingen			4.099
- Directe beleggingsopbrengsten		519	
- Indirecte beleggingsopbrengsten		2.781	
- Kosten vermogensbeheer		-/- 525	
- Benodigde interest (-0,060% éénjaarsrente)	-/- 164		
- Mutatie TV door wijziging marktrente	-/- 1.160		
Premies			154
- Feitelijke premies		1.569	
- Actuariel benodigd voor pensioenopbouw	1.247		
- Af: voor dekking directe kosten in premie		-/- 3	
- Af: voor dekking toekomstige kosten in premie		-/- 37	
- Af: voor risicokoopsom overlijdensrisico		-/- 42	
- Af: voor risicokoopsom invaliditeitsrisico		-/- 72	
- Af: premiecomponent bestemd voor toeslagverlening		-/- 14	

Tabel 14a

	Actuarieel		Financieel		Resultaat
Waardeoverdrachten					8
- Inkomende waardeoverdrachten		0		0	
- Uitgaande waardeoverdrachten	-/-	290	-/-	282	
Kosten					0
- In premie begrepen bedrag directe kosten				3	
- In premie begrepen bedrag toekomstige kosten				37	
- Toevoeging aan kostenvoorziening		37			
- Vrijval voor kosten uit voorziening	-/-	39			
- Kosten eigen beheer (exclusief kosten vermogensbeheer)			-/-	42	
Uitkeringen				-/-	33
- Uitkeringen	-/-	1.287	-/-	1.320	
- Afkopen		0		0	
Kanssystemen		134		109	-/-
					25

Tabel 14b

	Actuarieel	Financieel	Resultaat
Voorwaardelijk toeslagverlening / korting van aanspraken en rechten			-/- 285
- Pensioengerechtigden	86		
- Slapers	111		
- Actieve deelnemers	102		
- Premiecomponent bestemd voor toeslagverlening		14	
Incidentele mutaties TV			11
- Wijziging regeling	-/- 11		
- Wijziging grondslagen	0		
- Overige mutaties	0		
Andere oorzaken			8
- Overige baten		0	
- Overige lasten		0	
- Overige mutaties TV	-/- 8		
VPL			0
- Ontvangen premie		0	
- Actuarieel benodigd bedrag inkoop	0		
TV / Vermogen / Eigen vermogen per 31 december 2017	73.733	87.261	13.528

Tabel 14c

Het resultaat op beleggingen

De TV zijn gebaseerd op de nominale marktrente. Behalve door de technisch benodigde interest gedurende het jaar, wijzigen de TV eveneens doordat de veronderstelde rentetermijnstructuur gedurende het boekjaar wijzigt. De totale wijziging van de TV door deze oorzaken behoort tot het benodigde rendement op de TV.

Het resultaat op beleggingen is gelijk aan de behaalde beleggingsopbrengsten, verminderd met de mutatie van de TV vanwege de wijziging van de marktrente gedurende het boekjaar en verminderd met de technisch benodigde interest (op basis van -/- 0,217% éénjaarsrente per 31 december 2016). De beleggingsopbrengsten zijn verminderd met de kosten voor vermogensbeheer.

Het resultaat op premies

Het resultaat op premies is het verschil tussen de feitelijke premies en het voor de tijdsevenredige opbouw van de pensioenaanspraken benodigde bedrag. Wij merken daarbij volledigheidshalve op dat de ex-ante berekende vrijval uit het premie-egalisatie depot als bate verantwoord.

Het resultaat op waardeoverdrachten

Het resultaat op waardeoverdrachten wordt veroorzaakt het verschil tussen fondsgrondslagen en de wettelijk voorgeschreven tarieven voor individuele waardeoverdrachten.

Het resultaat op kosten

Het resultaat op kosten is gelijk aan nihil. De component voor directe uitvoeringskosten in de ex-post vastgestelde premie is gelijk aan de uitvoeringskosten voor rekening van het pensioenfonds verminderd met de vrijval van de excasso-opslag over de gedane uitkeringen.

Het resultaat op uitkeringen

Het resultaat op uitkeringen wordt veroorzaakt door de actuariële veronderstelling dat alle mutaties (waaronder ingang / beëindiging van de pensioenen) plaatsvinden per 1 juli van het boekjaar, waar de daadwerkelijke ingangsdata gedurende het jaar plaatsvinden.

Het resultaat op kanssystemen

Het resultaat op kanssystemen bestaat uit:

Kanssystemen		Resultaat
Resultaat op overlevingskansen	-/-	54
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-/-	3
Resultaat op herverzekering	-/-	5
Resultaat op pensionering		37
Resultaat op kanssystemen	-/-	25

Tabel 15

Het resultaat op overlevingskansen

Aan de berekening van de TV liggen overlevingstafels ten grondslag. Op basis van die overlevingstafels wordt door overlijden bij verzekeringen met een risico van langlevens (ouderdomspensioen, ingegaan invaliditeitspensioen en ingegaan partnerpensioen) een zekere vrijval uit de TV verwacht. Deze vrijval vanuit de TV wordt de risicopremie bij verzekeringen met risico van langlevens genoemd. Als in werkelijkheid niemand overlijdt, treedt deze risicopremie als verlies op. Bij deze verzekeringen (langlevens) is dus de risicopremie het maximale verlies.

Bij verzekeringen met risico van kortleven (latent partnerpensioen) wordt juist verwacht dat door overlijden de TV moet worden verhoogd. Dit wordt de risicopremie bij verzekeringen met risico van kortleven genoemd. De risicopremie geeft dus de gemiddelde verwachte stijging van de huidige TV door overlijden aan. Daarnaast bevat de kostendeekkende premie een component voor dekking van het nabestaandenpensioen bij overlijden waarvoor nog geen TV is opgebouwd. Deze is beschikbaar voor financiering van het ingaande nabestaandenpensioen.

In het boekjaar zijn de volgende resultaten behaald met betrekking tot overlevingskansen:

Overlevingskansen		Resultaat
Risico van langlevens		
- Risicopremie langlevens	-/-	467
- Door overlijden vrijgevallen langlevens		546
Risico van kortleven		
- Toevoeging ingegaan nabestaandenpensioen	-/-	430
- Risicokoopsom overlijdensrisico		42
- Risicopremie kortleven uit TV		142
- Door overlijden vrijgevallen kortleven		113
Resultaat op overlevingskansen	-/-	54

Tabel 16

Het resultaat op arbeidsongeschiktheid

Het resultaat in het boekjaar is als volgt te specificeren:

Arbeidsongeschiktheid		Resultaat
Toevoeging TV wegens invalidering / revalidering	-/-	95
Mutatie voorziening verwachte schade langdurig zieken		20
Uit risicokoopsom ten behoeve van invaliditeit		72
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-/-	3

Tabel 17

De resultaten op overlevingskansen en arbeidsongeschiktheid dienen in samenhang te worden gezien met het resultaat op herverzekering.

Het resultaat op herverzekering

Het resultaat op herverzekering is als volgt te specificeren:

Herverzekering		Resultaat
Overlijden		
- Ontvangen ten behoeve van overlijden		0
- Betaalde premie ten behoeve van overlijden	-/-	47
Invaliditeit		
- Ontvangen ten behoeve van invaliditeit		81
- Betaalde premie ten behoeve van invaliditeit	-/-	72
- Mutatie vordering herverzekeraar		21
Verrekening voorgaande jaren	-/-	5
Winstuitkering herverzekeraar		17
Resultaat	-/-	5

Tabel 18

Het resultaat op pensionering

Het resultaat op pensioneren bedraagt 37 positief. Dit is mede het gevolg van de actuariële veronderstelling dat de mutatie “ingang van de pensioenen” plaatsvindt per 1 juli van het boekjaar, waar de daadwerkelijke ingangsdata gedurende het jaar plaatsvinden.

Het resultaat op voorwaardelijke toeslagverlening

Het resultaat op voorwaardelijke toeslagverlening bedraagt 285 negatief. Het besluit tot toeslagverlening per 1 januari 2018 heeft geleid tot een verhoging van de TV ter grootte van 299. Daar staat tegenover dat een premie van 14 (naast de solvabiliteitsbuffer) is aangemerkt als zijnde bestemd voor toeslagverlening.

Het resultaat op incidentele mutaties technische voorzieningen

Het resultaat op incidentele mutaties TV bedraagt 11 positief. Dit wordt veroorzaakt door de conversie van de pensioenaanspraken van 67 jaar naar 68 jaar en de mutatie van de TV voor premievrijstelling wegens de wijziging van de toekomstige opbouw (eveneens gebaseerd op een pensioenrichtleeftijd van 68 jaar).

Het resultaat op overige oorzaken

Het resultaat op overige oorzaken bedraagt 8 positief. In de mutatie van de TV zijn onder andere begrepen: de correctie voor de arbeidsongeschikten (voormalig eindloon) over het verleden (toeslagverlening) en toekomst (NP opbouw 50%), de afname van de TV voor TNP wegens de bijgestelde prognose van de AOW leeftijd en een beperkte bijstelling van de latente NP factoren.

Het resultaat op VPL

Het resultaat op VPL is nihil. Dit komt omdat er dit boekjaar geen toekenningen zijn geweest.

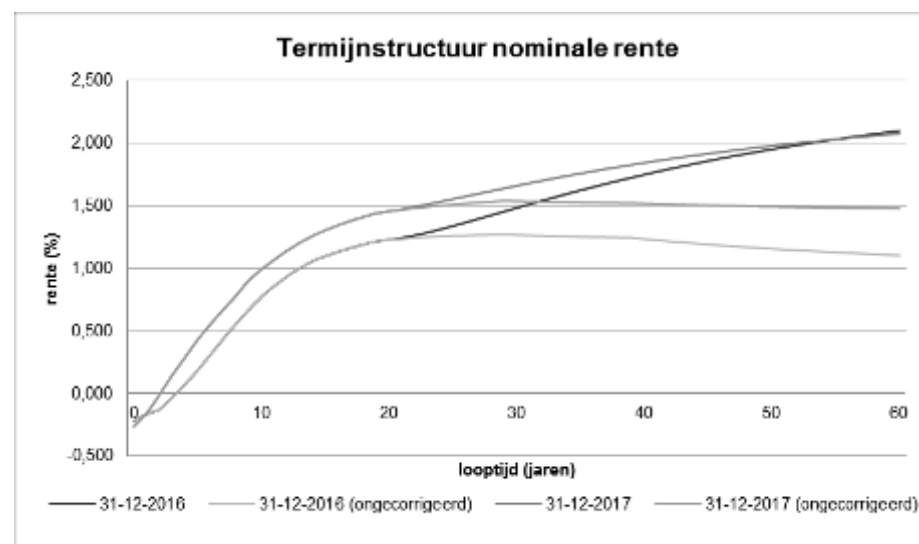
Bijlage F: Nominale en reële marktrente

Termijnstructuur van het marktrendement op couponloze basis¹

Looptijd vanaf 31-dec-17 (in jaren)	Geschat marktrendement 31-dec-17 (in % per jaar)		Looptijd vanaf 31-dec-17 (in jaren)	Geschat marktrendement 31-dec-17 (in % per jaar)	
	Nominaal	Reëel		Nominaal	Reëel
1	-0,260	-1,606	21	1,455	-0,408
2	-0,154	-1,448	22	1,472	-0,408
3	-0,008	-1,334	23	1,491	-0,405
4	0,149	-1,204	24	1,511	-0,399
5	0,289	-1,105	25	1,532	-0,392
6	0,433	-1,000	26	1,553	-0,383
7	0,555	-0,896	27	1,574	-0,374
8	0,671	-0,814	28	1,596	-0,364
9	0,782	-0,735	29	1,617	-0,353
10	0,903	-0,652	30	1,638	-0,341
11	0,993	-0,597			
12	1,069	-0,556	40	1,826	-0,229
13	1,142	-0,515			
14	1,205	-0,481			
15	1,260	-0,456	50	1,966	-0,137
16	1,305	-0,439			
17	1,344	-0,427	75	2,171	0,004
18	1,380	-0,418			
19	1,411	-0,411			
20	1,440	-0,405	100	2,278	0,077

¹ Hiervoor geldt: looptijd = duration. Ten behoeve van de leesbaarheid worden hier slechts twee decimalen van de gebruikte percentages weergegeven.

Grafiek – Ontwikkeling termijnstructuur van de nominale marktrente

Inflation zero swap rates (ultimo 2017)

Ter indicatie van de inflatieverwachtingen hebben wij onderstaand een overzicht opgenomen van de informatie uit de inflatieruilmarkt ('inflation zero swap rates').

Termijn (in jaren)	Inflation zero swap rate (in %)
2	1,31
5	1,41
10	1,57
20	1,85

Bron: Bloomberg

Bronnen:

Termijnstructuur nominale marktrente

Door DNB vastgesteld op basis van de swapcurve (www.dnb.nl). Op de swapcurve per 31 december 2017 wordt de methodiek van de Ultimate Forward Rate (UFR) toegepast, zoals ingevoerd door DNB per 15 juli 2015 op basis van het advies van de commissie UFR.

Termijnstructuur reële marktrente

Deze is door Willis Towers Watson geschat op basis van inflatieswaps (bron: Bloomberg). Allereerst wordt de zuivere reële rentecurve bepaald door de swapcurve per 31 december 2017 op te splitsen in de inflatie en de reële rente (via de zogenaamde Fisher formule). Vervolgens wordt hierop de UFR methodiek toegepast zoals beschreven door de commissie UFR:

- Vaststellen zuivere reële rentecurves van de afgelopen 120 maanden via de swapcurves en de inflatiecurve;
- Bepalen UFR als 120-maandsgemiddelde van de 20-jaars forward rente op basis van de zuivere reële curves;
- De reële rentetermijnstructuur volgt uit deze UFR en de zuivere reële rentecurve, waarbij verder dezelfde parameters worden gehanteerd, zoals door DNB worden toegepast bij het vaststellen van de nominale rentetermijnstructuur.

Bijlage G: Toelichting op vaststelling VEV

Conform artikel 132 van de PW dient het pensioenfonds te beschikken over een VEV. De uitwerking van het VEV wordt geregeld in het Besluit FTK, de Regeling Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Het pensioenfonds heeft er voor gekozen om voor de vaststelling van het VEV uit te gaan van de standaardmethode. Expliciet geeft het fonds daarmee aan van mening te zijn dat het standaardmodel resulteert in een juiste weergave van het risicoprofiel van het fonds.

Het VEV is gebaseerd op de volgende risico's:

Renterisico (S1)

De buffer voor het renterisico moet een daling van de rentetermijnstructuur, de rente waarmee de verplichtingen contant worden gemaakt, kunnen opvangen. De benodigde buffer voor het renterisico bedraagt 1.181.

Zakelijke waarden risico (S2)

Voor de bepaling van de buffer voor het risico zakelijke waarden wordt verondersteld dat een procentuele daling moet kunnen worden opgevangen op de verschillende beleggingen. De buffer voor het risico zakelijke waarden bedraagt 9.703.

Valutarisico (S3)

De pensioentoezegging luidt in euro. Niet alle beleggingen zijn in euro. De omvang van de buffer voor het valutarisico moet dusdanig zijn dat een waarde-daling van 20% moet kunnen worden opgevangen voor valutarisico in ontwikkelde markten en 35% voor valutarisico in opkomende markten. De vereiste buffer voor valutarisico bedraagt 1.427.

Grondstoffenrisico (S4)

Aangezien het pensioenfonds geen beleggingen heeft in commodities hoeft het pensioenfonds hiervoor geen buffer aan te houden.

Kredietrisico (S5)

De buffer voor het kredietrisico moet voldoende zijn om een stijging van de credit spread (renteverschil tussen risicovrije en risicodragende obligaties) op te vangen. Het effect van een stijging van de credit spread is afhankelijk van de ratingklasse. De benodigde buffer voor het kredietrisico bedraagt 3.165.

Verzekeringstechnisch risico (S6)

De vereiste buffer voor verzekeringstechnisch risico dient ter onverwachtse schokken ten aanzien van de levensverwachting en bestaat uit het procesrisico, de TSO (onzekerheid in de sterftetrend) en de NSA (stochastische onzekerheid). Hiervoor geldt een buffer van 2.468.

Overige risico's (S7, S8 en S9)

In het standaardmodel wordt verondersteld dat de beheersing van liquiditeitsrisico's, operationele risico's en concentratierisico's dusdanig is dat de potentiële gevolgen hiervan op het eigen vermogen niet materieel zijn. Het fonds ziet op basis van de getroffen beheersmaatregelen geen aanleiding om voor één van deze risico's een aanvullende risicofactor op te nemen door middel van een partieel intern model.

Actief beheer risico (S10)

Aangezien het pensioenfonds geen actief beheer voert op de zakelijke waarden portefeuille, hoeft hiervoor geen buffer aan te worden gehouden.

Totaal

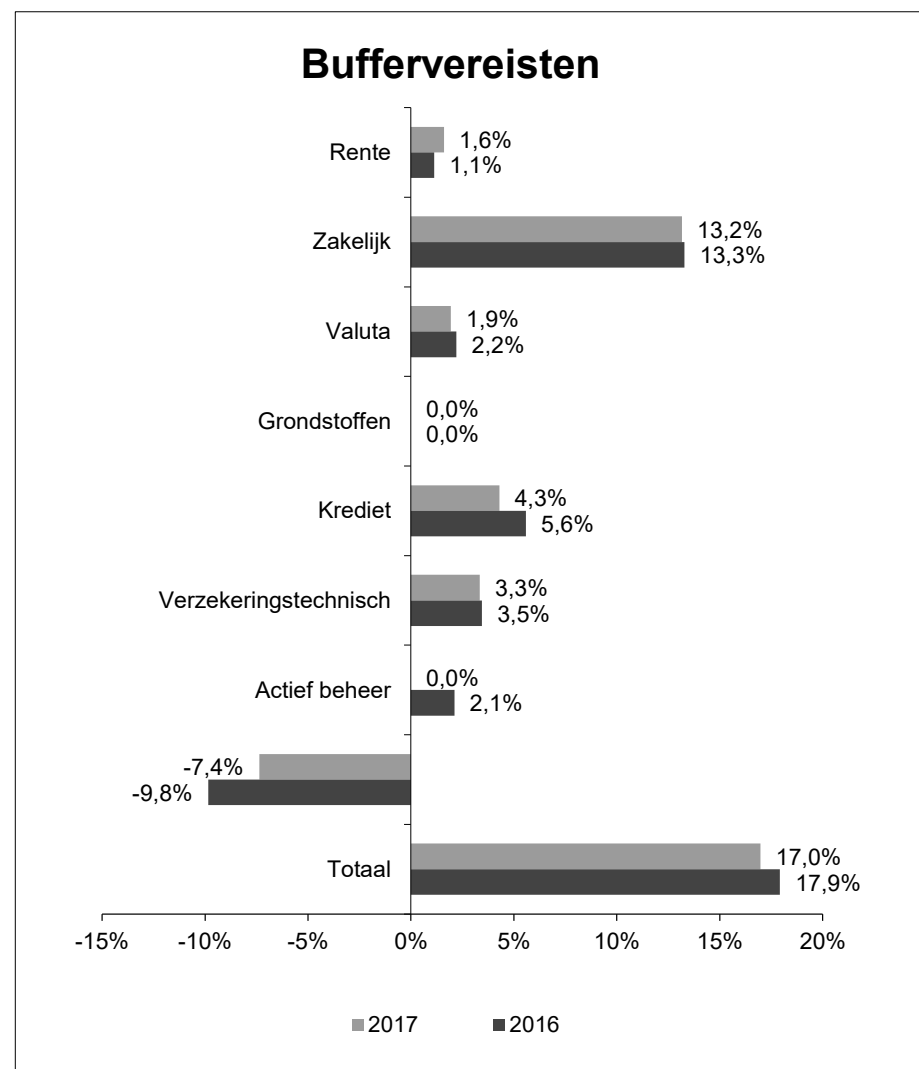
Het bepalen van de vereiste solvabiliteit gebeurt door het samenvoegen van voornoemde buffereisen in de zogenoemde wortel formule:

$$\sqrt{(S_1^2 + S_2^2 + 2 * 0,40 * S_1 * S_2 + S_3^2 + S_4^2 + S_5^2 + 2 * 0,40 * S_1 * S_5 + 2 * 0,50 * S_2 * S_5 + S_6^2 + S_7^2 + S_8^2 + S_9^2 + S_{10}^2)}$$

De benodigde buffer per risicocategorie is vastgesteld op basis van het afzonderlijke risico. De benodigde buffer voor alle risicocategorieën tezamen (op totaalniveau) is lager dan de som van de benodigde buffers per afzonderlijk risico. Dit komt omdat er bij de vaststelling van het vereist vermogen verondersteld wordt (conform het standaardmodel) dat de risico's onafhankelijk zijn van elkaar met uitzondering van een correlatie tussen de risico's op het gebied van rente (S1), zakelijke waarden (S2) en krediet (S5). Het verschil tussen de benodigde buffer op totaalniveau en de som van de benodigde buffers voor elk van de afzonderlijke risico's is gepresenteerd onder de term diversificatie.

Hieruit resulteert het VEV voor de evenwichtssituatie: 12.512. In procenten dekkingsgraad betekent dit een vereiste dekkingsgraad van 117,0%.

Grafisch ziet dit er als volgt uit:

De vermogenspositie ziet er daarmee als volgt uit:

		Bedrag		In % van de TV
Aanwezig vermogen		87.261		118,3%
Af: TV	-/-	73.733	-/-	100,0%
Af: MVEV (4,1%)	-/-	3.023	-/-	4,1%
Dekkingspositie		10.505		14,2%
Af: VEV (exclusief MVEV)	-/-	9.489	-/-	12,9%
Reservepositie		1.016		1,3%

Tabel 19

De positieve reservepositie bedraagt derhalve 1.016.

Bij de hierboven vastgestelde vermogenspositie wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix op 31 december 2017. Als uitgegaan zou worden van de feitelijke beleggingsmix, zou een VEV benodigd zijn van 14.102. De reservepositie zou dan 574 negatief bedragen.

In de verslagstaat J502 is naast het VEV in de evenwichtssituatie tevens informatie benodigd van het VEV na de 1^e iteratie. Deze bedraagt uitgaande van de strategische beleggingsmix 12.531 en uitgaande van de feitelijke beleggingsmix 13.894.

Bijlage H: Prudent-person regel (nader uitgewerkt)

Artikel 135 van de Pensioenwet en de artikelen 13 en 13a van het Besluit FTK Pensioenfonds vormen de basis voor de toetsing van het beleggingsbeleid aan de prudent person regel. In artikel 135 wordt een eerste aanzet gegeven en wordt tevens verwezen naar de artikelen 13 en 13a van het Besluit FTK Pensioenfondsen waarin de eisen ten aanzien van respectievelijk de beleggingen en het beleggingsbeleid nader worden beschreven.

Artikel 135 van de Pensioenwet luidt als volgt:

1. Een pensioenfonds voert een beleggingsbeleid dat in overeenstemming is met de prudent person regel en met name gebaseerd is op de volgende uitgangspunten:
 - a. De waarden worden belegd in het belang van aanspraak- en pensioengerechtigden; en
 - b. Beleggingen in de bijdragende onderneming worden beperkt tot ten hoogste 5% van de portefeuille als geheel, en ingeval de bijdragende onderneming tot een groep behoort, worden beleggingen in de ondernemingen die tot dezelfde groep als de bijdragende onderneming behoren, beperkt tot ten hoogste 10% van de portefeuille. Wanneer een groep van ondernemingen aan het pensioenfonds premies betaalt, geschieden beleggingen in deze bijdragende ondernemingen prudent, waarbij rekening wordt gehouden met de noodzaak van een behoorlijke diversificatie;
 - c. De beleggingen worden gewaardeerd op basis van marktwaardering.
2. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden ter waarborging van het prudente beleggingsbeleid nadere regels gesteld.

3. De eisen die zijn opgenomen in het eerste lid, aanhef en onderdeel b, en de regels die op grond van het tweede lid worden gesteld ten aanzien van de diversificatie van waarden zijn niet van toepassing op beleggingen in staatsobligaties.
4. Een pensioenfonds vermeldt in zijn bestuursverslag op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.

De artikelen 13 en 13a van het Besluit FTK Pensioenfondsen bevatten de volgende regels:

Artikel 13:

1. De waarden worden op zodanige wijze belegd dat de veiligheid, de kwaliteit, de liquiditeit en het rendement van de portefeuille als geheel zijn gewaarborgd.
2. Waarden die ter dekking van de technische voorzieningen worden aangehouden, worden belegd op een wijze die strookt met de aard en de duur van de verwachte toekomstige pensioenuitkeringen.
3. De waarden worden hoofdzakelijk op gereguleerde markten belegd. Beleggingen in niet tot de handel op een gereguleerde financiële markt toegelaten waarden worden tot een prudent niveau beperkt.
4. Beleggingen in derivaten zijn toegestaan voor zover deze bijdragen aan een vermindering van het risicoprofiel of een doeltreffend portefeuillebeheer vergemakkelijken. Het fonds vermijdt een bovenmatig risico met betrekking tot een en dezelfde tegenpartij en tot andere derivatenverrichtingen.

5. De waarden worden naar behoren gediversifieerd zodat een bovenmatige afhankelijkheid van of vertrouwen in bepaalde waarden, of een bepaalde emittent van waarden of groep van ondernemingen en risicoaccumulatie in de portefeuille als geheel worden vermeden.
6. De beleggingen worden gewaardeerd op basis van marktwaarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Artikel 13a:

1. Een fonds stelt voor de langere termijn een strategisch beleggingsbeleid vast dat aansluit op de doelstellingen en beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding, van het fonds en is gebaseerd op gedegen onderzoek.
2. Het strategisch beleggingsbeleid bevat in ieder geval een beschrijving van de beleggingsdoelstelling, de samenstelling van de beoogde beleggingsportefeuille en de mate waarin van de beoogde beleggingsportefeuille kan worden afgeweken.
3. Het fonds vertaalt het strategisch beleggingsbeleid naar een beleggingsplan. In het beleggingsplan neemt het fonds concrete en gedetailleerde richtniveaus en bandbreedtes per beleggingscategorie op. Het fonds stelt daarbij beleid op voor de beheersing van de relevante risico's.
4. Het fonds onderbouwt dat het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsplan passen binnen de prudent person regel.
5. Een fonds stelt een beleggingscyclus vast op grond waarvan het strategisch beleggingsbeleid, het beleggingsplan en de uitvoering periodiek worden geëvalueerd en herbeoordeeld.

Voor de beoordeling van het beleggingsbeleid hebben wij gebruik gemaakt van een door het fonds ingevulde vragenlijst. Daarnaast is onder andere gebruik gemaakt van de volgende documenten:

- Abtn 2017
- Verklaring inzake beleggingsbeginselen
- Beleggingsplan
- ALM-studie
- Haalbaarheidstoets
- Rapportages van het vermogensbeheer
- Risicorapportages
- Correspondentie met de toezichthouder (DNB)
- (Concept) jaarverslag

De toezichthouder (DNB) heeft in recente jaren geen bezwaren tegen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds geuit die nog niet op gepaste wijze zijn weggenomen. Dit is aan ons vanuit het pensioenfonds bevestigd.

1. Beleggingsbeleid in belang van aanspraak- en pensioengerechtigden

Op basis van de aan ons beschikbaar gestelde gegevens stellen wij vast dat het beleggingsbeleid voldoet aan het vereiste dat de bezittingen van het pensioenfonds worden belegd in het belang van de aanspraak- en pensioengerechtigden. Er is een, op basis van een in 2015 uitgevoerde ALM-studie, beleggingsbeleid opgezet waarbij een strategische asset allocatie is gekozen waarbij de verhouding tussen de kans op onderdekking, de mate van toeslagverlening en de premiehoogte als efficiënt is beoordeeld.

DNB verwacht dat pensioenfonds middels een investment case onderbouwen onder welke aannames, verwachtingen en voorwaarden een nieuwe beleggingscategorie aan de beleggingsportefeuille is toegevoegd. Ondanks dat het pensioenfonds in het afgelopen jaar geen nieuwe beleggingscategorieën is aangegaan, en dat daarmee de impliciete verplichting daartoe vanuit DNB niet van toepassing is, raden wij het bestuur toch aan om ook voor de bestaande beleggingscategorieën zo'n investment case op te stellen. Deze investment cases kunnen daarbij tevens als raamwerk dienen voor een periodieke beoordeling of de betreffende beleggingscategorie en het daarbij gevoerde beleid daarbij nog steeds in overeenstemming is met de vooraf geformuleerde doelstelling en verwachtingen.

2. Veiligheid, kwaliteit, liquiditeit en rendement van portefeuille als geheel

De samenstelling van de beleggingen is dusdanig dat naar onze mening wordt voldaan aan het vereiste dat de veiligheid, de kwaliteit, de liquiditeit en het rendement van de portefeuille als geheel zo veel mogelijk zijn gewaarborgd. Voor de vaststelling van de samenstelling van de portefeuille is externe expertise ingehuurd en is een ALM-studie uitgevoerd. Voorts zijn er beperkingen aan de door de vermogensbeheerder(s) te nemen risico's gesteld,

welke periodiek door de beleggingsadviescommissie worden getoetst. Gezien het feit dat overwegend in gereguleerde markten wordt belegd (hierover later meer), is naar onze mening de liquiditeit gewaarborgd

Wij hebben uit de rapportages van het vermogensbeheer afgeleid circa 100% van het totaal belegde vermogen als liquide aan te merken is (onder normale marktomstandigheden binnen 1 maand zonder veel prijsimpact te verkopen). De liquiditeit van de totale beleggingsportefeuille is daarmee naar onze mening prudent.

Op dit moment conformeert het pensioenfonds zich aan de richtlijnen inzake concentratierisico, kredietrisico en tegenpartijrisico van de vermogensbeheerder. Het pensioenfonds dient zelf richtlijnen op te stellen om deze risico's te begrenzen en te beheersen. Verder hebben wij geconstateerd dat het pensioenfonds een korte termijn risicohouding op basis van het vereist eigen vermogen heeft vastgesteld maar dat de monitoring van de limieten niet terugkomt in de risicorapportage. Wij constateren daarbij tevens dat het VEV zich per einde 2017 (17,0%) buiten de met sociale partners afgesproken bandbreedtes (17,5% - 22,5%) bevindt. Wij bevelen aan om hierover in overleg te treden met sociale partners conform het in de abtn opgenomen beleid.

3. Belegging van waarden ter dekking van de technische voorzieningen

De waarden die ter dekking van de technische voorzieningen worden aangehouden, worden naar onze mening belegd op een wijze die strookt met de aard en de duur van de verwachte toekomstige pensioenuitkeringen. Naar onze mening betekent dit overigens niet dat het noodzakelijk is om alle opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane pensioenuitkeringen precies te matchen met vergelijkbare beleggingen.

Wij hebben geconstateerd dat het rentebeleid (inclusief curverisico) voldoende wordt gemonitord in de risicorapportage. Er is echter geen ex-ante / ex-post analyse die ingaat op de effectiviteit van de renteafdekking. Wij geven het bestuur mee deze in de rapportage op te nemen.

4. Beleggingen hoofdzakelijk op gereguleerde markten

Wij hebben op basis van de rapportages van het vermogensbeheer geen beleggingen waargenomen die op niet-gereguleerde markten worden verhandeld. Hiermee zijn de beleggingen naar niet-gereguleerde markten tot een prudent niveau beperkt.

5. Derivatenbeleid

In de abtn staat omschreven dat het pensioenfonds uit het oogpunt van risicobeheersing en portefeuillemodellering gebruik maakt van derivaten. Dit derivatenbeleid heeft als doel het deels afdekken van het valutarisico en het deels afdekken van het renterisico. Uit de rapportages van het vermogensbeheer blijkt dat het vastgelegde beleid hier aangaande wordt nageleefd.

Uit de ons beschikbaar gestelde stukken en de verklaringen vanuit het pensioenfonds zelf, concluderen wij daarom dat het derivatenbeleid voldoet aan het vereiste dat dit bijdraagt aan een vermindering van het risicoprofiel of een doeltreffend portefeuillebeheer vergemakkelijkt.

6. Diversificatie

Volgens de aan ons verstrekte informatie worden de beleggingen beleidsmatig op een brede wijze gespreid. Hierbij kan gedacht worden aan spreiding tussen beleggingscategorieën, regio's en sectoren. Naar onze mening is derhalve voldaan aan de diversificatie-eis van artikel 13 lid 5 van het Besluit FTK.

Uit de rapportages komt naar voren dat de beleggingen in de bijdragende onderneming minder dan 5% van de beleggingsportefeuille als geheel bedragen.

7. Marktwaardering

Uit de documentatie komt naar voren dat er, waar mogelijk, sprake is van waardering op basis van marktwaarde. Daarnaast heeft het pensioenfonds belegd in een aantal minder liquide beleggingscategorieën waarvoor geen marktwaardering voorhanden is. Voor deze categorieën wordt een afgeleide waardering aangehouden. Naar onze mening zijn deze aangehouden alternatieve waarderingmethodieken marktconform.

Bijlage I: Gehanteerde documenten

Fondsdocumenten

- 1 Meest recente abtn;
- 2 Meest recente beleggingsplan;
- 3 Meest recente uitvoeringsovereenkomst inclusief addenda;
- 4 Meest recente pensioenreglement.

Stukken

- 5 Meest recente ALM-studie;
- 6 De uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2017;
- 7 Het (geactualiseerde) herstelplan 2017;
- 8 Het (geactualiseerde) herstelplan 2018 (wanneer beschikbaar en indien van toepassing);
- 9 Een verklaring van DNB dat het herstelplan is goedgekeurd (indien van toepassing);
- 10 Het jaarverslag en de jaarrekening;
- 11 Verklaring bij de basisgegevens door de accountant;
- 12 Accountantsverslag;
- 13 De te tekenen DNB staten over het boekjaar 2017.

Beleidsdocumenten

- 14 Notulen van de bestuursvergaderingen in 2017;
- 15 De notities ter onderbouwing van de relevante besluiten (bijv. toeslagenbesluit);
- 16 Een beschrijving van de vaststelling van de actuele dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraden voor zover deze niet blijkt uit de abtn.

Communicatie

- 17 Een kopie van de UPO 2017 voor een deelnemer, gewezen deelnemer en pensioengerechtigde;
- 18 Pensioen 1-2-3;
- 19 Fondsspecifieke correspondentie met AFM gedurende het boekjaar inzake de toeslagverlening (niet van toepassing).

Prudent-person

- 20 De rapportages van de vermogensbeheerder(s) over het laatste kwartaal van 2017;
- 21 De DNB kwartaalrapportages over het boekjaar 2017;
- 22 Andere van belang zijnde rapportages (bijvoorbeeld risicorapportages);
- 23 Een verklaring inzake de beleggingsbeginselen voor zover deze niet blijkt uit de abtn;
- 24 Fondsspecifieke correspondentie met DNB gedurende het boekjaar;
- 25 Door het fonds ingevulde vragenlijst prudent person.

Data / gegevens

- 26 Het deelnemersbestand met mutaties;
- 27 De berekening van de nominale TV per 31 december 2017;
- 28 Een specificatie van de hoogte van de technische voorzieningen;
- 29 Het totaal aantal verzekerden;
- 30 De uitkeringenstroom van de verplichtingen;
- 31 De actuariële analyse over het boekjaar 2017;
- 32 De berekening van de kostendekkende en gedempte kostendekkende premie en een opgave van de feitelijke premie 2017;
- 33 De DNB premiestaat (K401/K402) 2017;
- 34 De beleidsdekkingsgraad (plus achterliggende actuele dekkingsgraden) en de reële dekkingsgraad per 31 december 2017;
- 35 De berekening van de reële TV per 31 december 2017 ten behoeve van de toeslagruimte;
- 36 Opgave van het minimaal vereist eigen vermogen.

Vereist eigen vermogen

- 37 Een berekening van het vereist eigen vermogen op basis van de werkelijke beleggingsmix en de strategische mix per 31 december 2017 (zowel evenwicht als de 1e iteratie);
- 38 De geaggregeerde kasstromen van de vastrentende waarden per ratingklasse (ten behoeve van de berekening van het renterisico);
- 39 Het gedeelte vermogen belegd in vreemde valuta waarvoor het valutarisico niet is afgedekt;
- 40 Informatie over schokeffecten S1 en S5;
- 41 De strategische beleggingsmix per 31 december 2017;
- 42 De vastlegging van de jaarlijkse beoordeling door het fonds dat het standaard model voor het vereist eigen vermogen van toepassing is.

About Willis Towers Watson

Willis Towers Watson (NASDAQ: WLTW) is a leading global advisory, broking and solutions company that helps clients around the world turn risk into a path for growth. With roots dating to 1828, Willis Towers Watson has 40,000 employees serving more than 140 countries. We design and deliver solutions that manage risk, optimize benefits, cultivate talent, and expand the power of capital to protect and strengthen institutions and individuals. Our unique perspective allows us to see the critical intersections between talent, assets and ideas – the dynamic formula that drives business performance. Together, we unlock potential. Learn more at willistowerswatson.com.